

Preben Kaarsholm

Engelske excentrikere

E. P. Thompson, The Poverty of Theory og den engelske althusserianisme

I sit essay »Inside the Whale« fra 1940¹ skriver den desillusionerede socialist George Orwell om Henry Millers forfatterskab, at det i sin besyngelse af passivitet og fatalisme, af det spillerum den individuelle subjektivitet kan skabe sig på trods af at verden måske går ad helvede til, betegner en tilbagevenden til en intellektuel vederhæftighed og forpligtethed, som har været i færd med at gå tabt i 30ernes politiserede og engagerede digtning. »30ernes litteraturhistorie,« siger Orwell, »synes at bekræfte, at en forfatter som regel gør bedst i at holde sig uden for politik.«² Mens den spejderagtige venstreorientering hos digtere som Spender, Auden og McNeice virker lige så utroværdig som kommunistpartiets politik i al dens omskiftelighed mellem 1928 og 1939, finder Orwell hos Miller en oprigtighed, der beror på, at han er helt og fuldt optaget af det personlige. I modsætning til de socialistiske digtere, hævder Orwell, erkender Miller, hvordan landet ligger. Menneskets situation er som Jonas' inde i hvalfiskens bug, og alt hvad forfatteren ærligt kan skrive om, er det indvortes. Hvor hvalen svømmer hen, og hvad den styres af, er det ikke godt at vide.

På baggrund heraf opstiller Orwell den følgende prognose:

»Den passive holdning vender tilbage, og det bliver i en form, der er mere bevidst passiv end tidligere. Fremskridt og reaktion har begge dele vist sig at være svindel. Tilsyneladende er der ikke andre muligheder tilbage end kvietismen – at fjerne rædslen fra virkeligheden ved simpelthen at underkaste sig den. Smut ind i hvalen eller snarere: Indrøm, at du er inden i hvalen (for det er du selvfølgelig). Overgiv dig til verdensprocessen, hold op med at kæmpe imod eller at foregive, at du kontrollerer den. Accepter den slet og ret, udhold den, skriv den ned. Det synes at være den regel, som alle fornuftige romanforfattere sandsynligvis vil betjene sig af. Det er for indeværende svært at forestille sig en roman skrevet efter mere positive og 'konstruktive' retningslinjer, som ikke følelsesmæssigt set ville være falsk.«³

Orwells tekst danner udgangspunkt for E. P. Thompsons overvejelser i artiklen »Outside the Whale«, som oprindeligt indgik i antologien *Out of Apathy*, der med Thompson som redaktør blev udgivet som en slags manifest ved grundlæggelsen af tidsskriftet *New Left Review* i 1960⁴. »Outside the Whale« er fornyligt blevet udgivet igen, i en let omarbejdet udgave, som den første tekst i en samling af kritiske artikler af Edward

Thompson, som i efteråret 1978 udkom med titlen *The Poverty of Theory*⁵.

Thompsons kritik af Orwell retter sig mod, at dennes standpunkt – på trods af at det lader sig forstå på baggrund af kommunistpartiernes udvikling i 30'erne, af udviklingen i Sovjetunionen under Stalin og af de vilkår politisk organiserede digtere og skribenter havde at arbejde under – alligevel beror på halve sandheder og en forvrænget fremstilling af historien. Orwell lader reaktionen ude af billedet. Han skriver ikke om fascisme eller udbytning eller om den repression, socialister og kommunister i 30'erne udsættes for fra statens og borgerskabets side. Hans kritik er énsidig, og Orwell giver intet bud på, hvordan den kunne omformes til socialistisk politik. Han giver ganske enkelt op, bøjer sig på trods af krigens rasen for tingenes evighed og uforanderlighed og vender sig mod de sjælelige sandheder.

Den vigtigste del af Thompsons refleksioner drejer sig imidlertid om, hvad der sker med det Orwell'ske standpunkt i efterkrigstiden og specielt efter 1948, under den kolde krig. Hans pointe er her, at hvad der måske startede som kritisk provokation hos Orwell, nu problemløst og uden overgang lader sig omforme til direkte reaktionær, anti-socialistisk ideologi. Kunstnere og intellektuelles selvoptagede subjektivisme bliver i denne periode til et direkte aktiv for den kapitalistiske hval (som Thompson kalder »Natopolis«), der udnytter situationen til at befæste sit territorium. På samme tid forsømmer de kvietistiske personlighedsdyrkere at udvikle en socialistisk kritik af stalinismen. I stedet falder de fra som fluer, bliver renegater og formår intet at stille op overfor de europæiske paralleller til McCarthy-udrensningerne i U.S.A.:

»Vestens desillusionerede overgav sig af egen fri vilje og rede til at bekende til McCarthyismen, akkurat som en tidligere generation af kommunistiske intellektuelle ved at kapitulere over for det »ufejlbarlige« parti havde overgivet sig til Zhdanov og Beria.«

»Enhver marxistisk term blev fordrevet fra det gode selskab med undtagelse af 'fremmedgørelse'. Og 'fremmedgørelsen' blev skilt fra sin sammenhæng hos Marx med ejendoms- og klasseforhold og fremstillet som en moderne smitsom sygdom med den intellektuelle som sin smittebærer. Den intellektuelles vigtigste pligt overfor samfundet var at holde sig selv i ave. Han måtte sidde på sit eget hoved.«⁶

Først i 1956, hævder Thompson, brydes dødvandet. Oprøret i Ungarn påviser praktisk, at der findes andre muligheder og nødvendigheder end blot at lade sig sluge og få det ærligste ud af det. Det gør det uomgængeligt at udvikle i teori og praksis, at socialismen ikke står og falder med stalinismen og den sovjetiske magtpolitik. At det lader sig gøre at kritisere udviklingen i Sovjetunionen og Østeuropa på socialistisk grundlag og samtidig holde stand over for koldkrigs-hetzen i Natopolis.

Oprøret i Ungarn sætter den *socialistiske humanisme* på dagsordenen og peger på nødvendigheden af at forarbejde erfaringerne fra den

socialistiske bevægelses historie og ikke énsidigt applaudere eller tage afstand fra dem. Hermed falder ifølge Thompson hovedargumentet for den Orwell'ske kvietisme væk: Engagementet i den socialistiske humanisme kræver i langt højere grad end det selvoptagne liv i hvalens bug personlig integritet og moralsk mod.

Alt dette kan tage sig ud som en ældet og overstået diskussion. Men Orwell-essay'et er vigtigt, fordi det peger på koldkrigs-tidens og 1956s helt afgørende betydning for E. P. Thompsons politiske udvikling og for det nye venstre, han er en del af og forholder sig til.

Herudover forekommer der mig også at være en del af overvejelserne i essay'et, der er mærkeligt aktuelle i forhold til den indadkrængning og selvoptagethed, der for tiden flourer på dele af den danske venstrefløj, og som f.eks. har manifesteret sig i tidsskriftet *Hug!* og i Århus-antologien *Livsstykker*. Den nye danske optagethed af subjektiviteten og de nære mellem menneskelige relationer er vel ganske vist ikke så pessimistisk og fatalistisk som Orwells, men den er på mange måder lige så flad og ureflekteret.

»Det kapitalistiske samfund sætter strikte grænser for enhver udfoldelse af subjektivitet,« skriver Signe Arnfred i et nyligt udkommet nummer af *Hug!* og tager på lidt ubehagelig vis sin mor som eksempel⁷, men er det nu helt rigtigt? Kunne man ikke lige så vel hævde det modsatte? At det kapitalistiske samfund, som vi kender det, i høj grad afhænger af en socialisering, der netop inderliggør, individualiserer og subjektiverer sammenhænge, der i grunden er samfundsmæssige og fælles? Og at den private subjektivitet i den slags samfund, vi kender, har udfoldelsesmuligheder, der er grotesk store i forhold til fattigdommen på fællesskab og sammenhold?

På tilsvarende vis bliver Roskilde Universitetscenter i nummer 20-1 af *Hug!* flyttet fra Marbjerg mark ind i »vore hjerter«, uden at det bidrager særligt til en opklaring⁸. Igen sker der det, at noget, der har en selvstændig eksistens og et særligt problemkompleks knyttet til sig, løsrives og énsidigt reduceres til eksempel-materiale i en selvbiografisk fremstilling. Hovedtendensen i selvbiografien går fra glæde og optimisme til desillusion og skuffelse, men der gøres intet forsøg på at tænke igennem, om de stillede »røde« forventninger overhovedet har været relevante i forhold til en statslig uddannelsesinstitution som RUC, eller hvad perspektivet har været i de mere specielle arbejdssammenhænge og politiske grupperinger, forfatterne er indgået i. Hvad man kunne gøre ved situationen for at påvirke den, hvilke muligheder den frembyder, melder »selvopgøret« intet om. Resultatet er et mismod, der kun gør billedet af virkeligheden omkring RUC endnu mere tåget.

Skuffelse og desillusion er også bærende for den vendt sig mod det subjektive, man finder i erindrings-samlingen *Livsstykker*⁹. De fem historier er forskellige, men de er alle præget af de erfaringer, som forfatterne har gjort gennem eksperimenter med kollektiv-liv, skiftende

samlivs-partnere, børn osv. Memoirerne udstråler en vis desillusioneret overlegenhed, som erfaringsrigdommen har ført med sig. De store forventninger er i årenes løb blevet skåret ned, og en udbygget kreds af venner er nu den højeste form for anticiperet socialisme, man kan tænke sig. Der er noget snævert over erindringerne; man irriteres over det klikemiljø, der er universet, og kan ikke rigtig tage skuffelserne alvorligt.

Niels Ole Finnemanns afsnit udmærker sig ved at udstråle lidt sorg, der virker autentisk, men proportionsforvrængningen i artiklen gør læseren betænkelig. Der er noget galt ved en fremstilling, der reducerer studenteroprøret til individuelle behov for selvhævdelse, og bedrøvelsen i skildringen af den politiske udvikling i 70erne skæmmes tilsvarende af den egocentriske tilgang. Som det er offentligheden bekendt, har Niels Ole Finnemann haft nogle ubehagelige oplevelser med bureaukratiet i VS, men en sådan personlig erfaring kan næppe tages til indtægt for, at ordentligt politisk arbejde ikke længere er muligt. Tværtimod peger erfaringen på nødvendigheden af *at gøre noget* ved VS for at bekæmpe den studentikose leninisme og organisationsfetischisme, der i et vist omfang præger partiet, i stedet for at trække sig resigneret tilbage som skribent og venstrefløjspersonlighed. Jeg er imidlertid bange for, at »livsstykkerne« er tilbøjelige til at mene noget andet. Det er f.eks. på samme måde *skuffelsen*, der får Jette Sandahl til at vende sig mod det personlige. Under institut-besættelserne på universitetet i 1977 til støtte for RUC føler hun, at det ikke mere er det samme som i 1968. Men hun snyder os for en analyse af, *hvad* det er, der er anderledes, og bruger i stedet fornemmelsen af nedtur og fremmedhed som anledning til at trække sig tilbage ind i det private.

Generelt set er det, der er galt med *Livsstykker* og artiklerne i *Hug!*, at man går ud fra, det subjektive er umiddelbart tilgængeligt og kan skildres uafhængigt af en mere omfattende objektivitet, løsrevet fra en struktureret sammenhæng. Ærlighed og oprigtighed bliver således forstået som at snakke frit fra leveren, at være »åben«, hvilket er en misforståelse. Tværtimod kan de personlige sammenhænge, forfatterne er ude efter at skildre, kun fremstilles levende og overbevisende gennem en rimeligt proportioneret gestaltning af et udviklingsforløb, hvor formidlingen mellem indre og ydre forhold træder frem. Og det kan ikke ske inden for rammerne af en genre som den ureflekterede selvbiografi. Det fordrer en *objektivering* af sammenhængene og en refleksion over, hvad der er alment og ikke bare gennemsnitligt i de individuelle oplevelser¹⁰.

Pointen er ikke, at vore dages bekendende socialister uden videre går i Orwells fodspor, men at der er fare for, at de ender et lignende sted, hvis de fremturer. De fleste af forfatterne er yngre akademikere på midten af deres bane gennem livet, omgivet af krise, forvirring, børn, arbejdsforpligtelser eller arbejdsløshed og en socialistisk venstrefløj, der er meget primitivt udviklet i forhold til de problemer, situationen rejser. På et sådant tidspunkt kan det være fristende at lade fanden råde,

opgive den besværlige politik og koncentrere sig om det, man tror, man kan overskue: Sig selv. Gør man det, løber man imidlertid den risiko, Thompson peger på i forbindelse med Orwell: At gammelklogskab, desillusionering og selvoptagethed formidler overgangen til en rent reaktionær position: »... tilpasningen mellem de desillusionerede intellektuelle og den etablerede magtstruktur voldte ingen vanskeligheder.«¹¹

Tilbage til *The Poverty of Theory* og den engelske venstrefløjs historie. Det næste essay i samlingen er »The Peculiarities of the English«, der oprindeligt blev til i 1965¹². Baggrunden for denne artikel er tidsskriftet *New Left Reviews* udvikling i de fem år siden starten. Bladet blev oprindeligt grundlagt i 1960 som talerør for det nye venstres socialistiske humanisme ved en sammenlægning af to ældre venstrefløjstidsskrifter: *The New Reasoner*, der havde Ken Alexander og E. P. Thompson som redaktører, og *Universities and Left Review*, som blev redigeret af Stuart Hall og Raphael Samuel.

Vigtige bestanddele af det nye venstres identitet var stalinismekritikken efter SUKPs 20. partikongres og opruddet fra det engelske kommunistparti efter den russiske indmarch i Ungarn i 1956 sammen med den brede mobilisering omkring kampagnen mod atomvåben, som i årene efter 1958 syntes at have særlige muligheder for at vinde politisk indflydelse¹³.

Redaktionen af *New Left Review* var fra begyndelsen bredt sammensat af omkring 25 medlemmer, der omfattede venstreorienterede fagforeningsfolk som Lawrence Daly, kulturkritikere som Raymond Williams, sociologer som John Rex og en forfatter som Doris Lessing. Tilsvarende strakte tidsskriftets indhold sig ud over en bred vifte af politiske og kulturelle emner, og man satsede på at udvikle en række aktiviteter ud fra bladet, organiseret dels omkring redaktionens tilholdssted i 7 Carlisle Street, hvor der var mødelokaler, bibliotek og restaurationen *The Partisan*, dels i en mængde *Left Clubs* spredt ud over Storbritannien¹⁴.

Forventningerne til bladet og til det nye venstres succes som politisk bevægelse blev dog hurtigt skuffede. Kampagnen mod atomvåben kulminerede omkring Labour-partiets kongres i 1960, hvor det lykkedes at få et flertal af fagforeningsdelegationer til at gå ind for en ensidig atomafrustnings-politik. Men efter at denne vedtagelse ikke fik de ventede konsekvenser i parlamentet – hvor Labours medlemmer med Gaitskell i spidsen dækkede sig ind under deres »konstitutionelle« ret til at have deres egen mening uafhængigt af parti-kongressens – begyndte bevægelsen at gå i opløsning. En del af energien blev vendt indad i Labour-partiet og brugt op i kampen dér mellem Gaitskells højre- og Harold Wilsons venstrefløj. Den nye socialistiske kultur rundt om i landet begyndte at visne, endnu før den rigtig havde slået rod, og med den *New Left Review*.

Bladet kom i økonomiske vanskeligheder, og ved udgangen af anden årgang i december 1961 blev redaktionen omorganiseret. Stuart Hall trådte af som chefredaktør, den store redaktionskomité omdannedes til et »New Left Board« med Edward Thompson som formand og et temmelig uklart kommissorium¹⁵, og *New Left Review* blev i første omgang redigeret af en gruppe på fire, herunder bl.a. Raphael Samuel og Perry Anderson. Denne redaktion nåede kun at udgive et dobbelt-nummer, hvorefter organisationen igen ændredes, idet bladet fra og med nummer 15 (maj-juni 1962) fik den form, det mere eller mindre har i dag, med en enkelt chefredaktør (Perry Anderson) og en mindre redaktionsgruppe, i første omgang på tre, heriblandt Robin Blackburn og Tom Nairn. Af den oprindelige redaktionsgruppe var der hermed ikke flere tilbage. At det var en paladsrevolution, der havde fundet sted blev først klart senere. Perry Anderson, tidligere redaktør af Oxford-tidsskriftet *New University*, havde gennem tilførsel af private midler afhjulpet *New Left Reviews* økonomiske krise og gik nu i gang med at ændre bladets redaktionelle linje og udmannøvrere »New Left Board«.

Bruddet mellem det »gamle« og det »nye« venstre i forhold til *New Left Review* træder tydeligt frem fra og med nummer 23 (januar-februar 1964). Her får bladet for første gang den typografi og det format og layout, det har bevaret frem til i dag, og samtidig brydes forbindelsen til »New Left Board« og de forskellige klubber og grupperinger, der indtil da havde været knyttet til bladet. Den faste liste over klubadresser erstattes fra nu af med en fortegnelse over »Books Received«. Samtidig rummer nummer 23 den første af en række artikler af Perry Anderson og Tom Nairn, der skal gennemføre det teoretiske og politiske opgør med det »gamle« nye venstre, nemlig Andersons »Origins of the Present Crisis«¹⁶.

Edward Thompson får central betydning for Anderson og Nairns opgør, fordi han for dem på én gang kan fremstilles som typisk eksempel på en bestemt politisk tradition og som karakteristisk britisk intellektuel. Thompsons historiske værker – hans bog om William Morris fra 1955 og især hans på det tidspunkt nyudgivne *The Making of the English Working Class*¹⁷ – bliver af Anderson og Nairn brugt som eksempler på en tradition inden for engelsk venstreorienteret åndsliv, som de finder smalsporet og provinsiel; en tradition, der udmærker sig ved moralisme og populisme i den politiske holdning og ved empirisk pernittengrynedhed og manglende sans for totalitetsperspektiver og teoretisk præcision i den metodiske tilgang. Thompson tages som et typisk udtryk for *den engelske misère*, hvorom Anderson og Nairns artikler frem for alt handler, den særlige smålighed, der udmærker såvel den borgerlige som den socialistiske intelligentsia.

Ifølge Anderson og Nairn er én af de røde tråde i engelsk historie fremvæksten af empiricisme og teoriløshed, for deri bunder også det hidtidige fravær af et revolutionært perspektiv. Thompsons analyse af den engelske arbejderklasse rammer ved siden af, fordi han tillægger

den en langt højere grad af bevidsthed, end den i virkeligheden nogen-
sinde har besiddet. Naturligt nok i et samfund domineret af »totemise-
ret og kastreret bevidsthed« er den engelske arbejderklasse og den socia-
listiske tradition frem for noget præget af sin *mangel på* bevidsthed, sin
objektive teoriløshed:

»Den engelske arbejderklasse, som igennem hele sin historiske erfa-
ring var blevet gjort immun overfor teori som ingen anden klasse, havde
et *behov* for teori som ingen anden klasse. Det har den stadig.«¹⁸

Politisk viser manglen sig i det fatale fravær af et *strategisk perspek-
tiv*, som ifølge Anderson og Nairn altid har præget den engelske arbej-
derbevægelse, og som er særlig akut i den øjeblikkelige situation, hvor
Labour-partiets venstrefløj med Wilson i spidsen står over for at skulle
overtage regeringsmagten:

»Den britiske venstrefløj . . . har aldrig i historien været i stand til at
give et overbevisende og sammenhængende svar på spørgsmålet om,
hvordan socialismen kan opbygges.«¹⁹

Konklusionen bliver, at der såvel i forholdet til forståelsen af den eng-
elske historie som til behovet for udviklingen af en socialistisk strategi
er brug for import af udenlandsk teori til at skabe bevægelse i andedam-
men. I den forbindelse peger Perry Anderson på dette tidspunkt i særlig
grad på Lukács, Gramsci og Sartre som tre kontinentale tænkere, der
kan hjælpe med at kaste lys over det formørkede Albion. Althusser lu-
rer foreløbig kun i kulissen som en lovende »anti-idealist«²⁰. Én af de
vigtigste opgaver for det nye *New Left Review* bliver at introducere kon-
tinentale marxistisk teori i England.

Det er i denne situation, at E. P. Thompson skriver sin kritiske arti-
kel »The Peculiarities of the English«, der udkommer i 1965-udgaven
af *Socialist Register*, et årsskrift, der var blevet startet i 1963 af to andre
fordrevne medlemmer af den gamle *New Left Review*-redaktion, John
Saville og Ralph Miliband.

En stor del af striden står om fortolkningen af den nyere engelske
historie. Anderson og Nairn hævder i deres fremstilling af den engelske
misère, at den politiske udvikling i England efter 1600 er præget af fra-
været af en gennemgribende borgerlig revolution. Såvel i 1640 som i
1832 kommer borgerskabet til kort over for landaristokratiet og tvinges
til kompromis. Heraf følger den særlige engelske tilbageslåenhet, hvad
angår borgerlig ideologi og politisk identitet. Den engelske kapitalisme
udstyres med en anakronistisk ornamenteret overbygning, der på afgø-
rende områder er irrationel i forhold til de økonomiske behov. Denne
særlige udvikling forhindrer udviklingen af en kritisk borgerlig intelli-
gentsia og en borgerlig filosofisk-teoretisk selvforståelse. Endelig virker
borgerskabets misère ind på arbejderklassen ved at skabe »urene« mod-
sætningsforhold, der hæmmer udviklingen af en revolutionær, socia-
listisk teori.

Thompson hævder, at denne skildring er en skematisk forvanskning
af den virkelige historie og bygger på model-tænkning og manglende

kendskab til de faktiske forhold. Anderson og Nairn leder efter en borgerlig revolution i England af samme art som den franske, men har ikke øje for den særlige form, hvorunder borgerskabets herredømme og klassekampen udvikler sig i England i det 18. og 19. århundrede. For det første identificerer de alt for énøjet kapitalismens udvikling med industrialismens og ser derfor ikke, at kapitalismen i det 18. århundrede i væsentligste udvikles inden for landbruget. I forlængelse heraf forstår de hverken den særlige type agrar kapitalist-klasse, der bliver karakteristisk, eller den opposition, der fra 1770'erne begynder at udvikle sig imod den. Anderson og Nairn undervurderer det revolutionære potentiale i begivenhederne frem mod valgrets-reformen i 1832 og fordrejer billedet af, hvordan det lykkes det liberale borgerskab at udnytte småborgerskabets og arbejderklassens radikalisme til egen fordel.

Fordi de tænker i kontinentale modeller og er utilstrækkeligt informeret, skøjter Anderson og Nairn videre henover det, som det engelske borgerskab præsterer intellektuelt og ideologisk. De bagatelliserer den protestantisk-demokratiske radikalisme, de overdriber utilitarismens betydning og ser til gengæld ikke vigtigheden af den politiske økonomis blomstring hos Ricardo og Mill og denne traditions videreforarbejdning hos socialistiske økonomer som Hodgskin og William Thompson, og de giver en forvrænget fremstilling af empirisk naturvidenskabs udvikling som borgerlig intellektuel form i England²¹.

I konsekvens heraf, siger Thompson, bliver forståelsen hos Anderson og Nairn (eller »the First White Marxists«, som han kalder dem) af den engelske arbejderklasse og den socialistiske tradition tilsvarende forenklet og uretfærdig. Han finder holdningen i deres artikler uudholdeligt patroniserende. Før dem gives der ingen »autentisk« marxistisk eller socialistisk tradition i England, alt er moralisme eller flad reformisme. Men dette holder ikke stik, svarer Thompson. Tværtimod er der tilbage til begyndelsen af det 19. århundrede en stærk og kontinuerlig socialistisk tradition i England med sin egen teoriudvikling og sine specielle politiske erfaringer. Disse er ganske vist forskellige fra de kontinentale bevægelses erfaringer, men ikke af den grund mindre værdifulde.

Thompson giver adskillige eksempler på, hvordan Anderson og Nairn forsimples historien. Et er deres skematiske billede af chartismen og dens nederlag, et andet deres alt for éntydige fremstilling af forholdene omkring århundredskiftet, hvor de tillægger fabianerne alt for stor vægt og ikke yder den socialistiske modkultur omkring Social Democratic Federation, Socialist League, Independent Labour Party og ugeskriftet *Clarion* og dets klubber retfærdighed. For eksempel kommer Anderson og Nairn her i deres iver efter, at få de store linjer frem til at give et groft forenklet billede af arbejderbevægelsen som pro-imperialistisk slet og ret uden at sanse betydningen af de kampe, der fører den imperialistiske ideologis gennemslag med sig, eller den omfangsrige og velartikulerede anti-imperialistiske bevægelse, der bryder frem i årene

omkring Boer-krigen. Et tredje eksempel er, at Anderson og Nairn i deres gennemgang af det 20. århundrede helt undlader at nævne det engelske kommunistparti og dets betydning for den socialistiske traditions udvikling.

Det principielle i Edward Thompsons kritik er for det første, at Anderson og Nairns »teoretisk informerede« tilgang fører til grove forenklinger og manglende sans for og evne til at fremstille modsigelser. For det andet rummer deres skrifter politiske implikationer, som han ønsker at distancere sig fra. Anderson og Nairns teoretiske praksis bygger på en foragt for de mennesker, der bærer historien og udkæmper dens kampe, i dette tilfælde den engelske arbejderklasse og dens historiske tradition. I deres patroniserende tone, hævder Thompson, ligger der en stalinisme gemt, som det ellers var det nye venstres opgave at bekæmpe²². Og da de to forfattere undlader at drage kommunistpartiet og forholdet til Sovjetunionen ind i deres fremstilling af det 20. århundrede, bliver al deres snak om at grundlægge en socialistisk strategisk diskussion hul. Ifølge Thompson kommer den socialistiske bevægelse ikke videre i England, hvis den ikke bygger på respekt for de konkret eksisterende mennesker, deres oplevelser og historie. Dette kræver en klar stillingtagen til stalinismen og den sovjetiske udvikling, som er fraværende hos Thompson og Nairn. I sit uafklarede forhold til stalinismen falder det »nye« nye venstre bag om det »gamle«, og dets strategiske overvejelser bliver abstrakte og uinteressante, også fordi dets forhold til politik i overvejende grad bliver teoretisk i stedet for praktisk engageret.

»The Peculiarities of the English« er præget af en bitterhed, der bliver typisk for Thompsons politiske skrivelser i de følgende år. Det er tydeligt, at forfatteren føler sig skidt behandlet og på urimelig vis marginaliseret gennem det »nye« nye venstres føren sig frem.

I situationen virker hans irritation meget forståelig. Læst i dag synes især Tom Nairns artikler utroligt flabede, og det billede af Labourpartiet, der tegner sig gennem hans skrifter om 50erne virker ikke særlig oplysende. Perry Andersons »store linjer« kan nok i et vist omfang inspirere til nytænkning, men læst 15 år efter er det forbløffende, i hvor høj grad Thompsons mere komplekse og stofligt orienterede fremstilling virker overlegent dialektisk og levende og Andersons endimensionale og påståelig. Hvad de politiske uenigheder angår, er det også svært på baggrund af det sidste årtis oplevelser med »leninistiske« fremstød på den nye venstrefløj ikke at mene, at Thompson politisk prioriterer sikrere end Anderson og Nairn. Hvor Thompsons anti-stalinisme er konsekvent og af klar betydning for hans forholdene sig til modsætningsforholdene i England, er f.eks. Andersons holdning til leninismen og udviklingen i Sovjetunionen i artiklen »Problems of Socialist Strategy« temmelig uforpligtende og tillader ham at undgå en kritisk stillingtagen til arten og kvaliteten af de »virkeliggjorte socialismer« i Sovjetunionen, Østeuropa og Kina²³. Men alt dette er temaer, der bliver gennemgående i de følgende års diskussion mellem Edward Thompson og den

intellektuelle engelske venstrefløj.

Den næste artikel i *The Poverty of Theory* er 8 år yngre. Det drejer sig om »An Open Letter to Leszek Kolakowski«, oprindeligt trykt i *Socialist Register* 1973. Den bitre tone er blevet forstærket, og nogen udvikling af positionerne er ikke til at spore i det rids af opgøret inden for *New Left Review*, som Thompson indleder artiklen med at give. I den lange periode mellem 1965 og 1973 er der tilsyneladende sket det, at Thompson blandt andet i løbet af studenteroprøret og den støtte, dette tilførte det »nye« nye venstre, er blevet yderligere politisk isoleret. Således var han i periodens første fem år ansat ved det nye universitet i Warwick, hvor han var med til at opbygge et institut for socialhistorie. Thompson, som på grund af verdenskrigen aldrig havde gjort sin egen universitetsuddannelse i Cambridge færdig, og som i efterkrigsårene og 50'erne havde haft størstedelen af sin beskæftigelse inden for voksenundervisningen i Yorkshire, fandt sig imidlertid dårligt til rette i det akademiske miljø og blandt universitetsmarxister og opsagde sin stilling i 1970. Politisk er han temmelig tavs i denne periode, idet han dog i 1967 og 1968 sammen med Stuart Hall og Raymond Williams udgiver de to numre af *May Day Manifesto*, et forsøg på at udforme en socialistisk platform til samling af det nye venstre²⁴. Til gengæld producerer han en række historiske undersøgelser af største interesse, der uddyber *The Making of the English Working Class*²⁵.

»An open Letter to Leszek Kolakowski« er temmelig anstrengende læsning. Polemikken er meget ordrig og fuld af metaforer og litterære formuleringer, og det virker som om Thompson i sin optagethed af sin egen politiske skæbne hele tiden kommer i vejen for sig selv og er på nippet til at være forurettet. Artiklen rummer dog værdifulde formuleringer omkring den marxistiske tradition og socialistisk moral.

Thompsons udgangspunkt er den politiske udvikling, den polske marxistiske filosof og systemkritiker Leszek Kolakowski gennemgår efter at være kommet i eksil i England. Kolakowski er ifølge Thompson ikke nogen klassisk renegat. Han har efter sit brud med de polske kommunister kritiseret dem og det polske politiske system på et absolut moralsk grundlag, har ikke afholdt sig fra at kommunikere sin kritik gennem CIA-finansierede kanaler og har afvist enhver opfordring til at samarbejde sin kritik med socialistiske bestræbelser i vesten. Denne holdning sammenholder Thompson med sin egen, fra bruddet med kommunistpartiet i 1956 og op igennem de efterfølgende års skærmydsler med socialisterne i det nye venstre.

Det afgørende for Thompson er her at vise, hvordan Kolakowski på trods af al intellektuel integritet og moralsk kraft ved sin absolutte holdning kommer til at tjene et magtapparat, der ikke er mindre obscønt end det, han kritiserer. Heroverfor hævder Thompson i forlængelse af sine tidligere skrifter, at det må være den samme kamp, der skal udkæmpes af den anti-stalinistiske og humanistiske systemkritik i Øst-europa og af det nye socialistiske venstre i vesten. Hans brod bliver dob-

belt og vender sig såvel mod Kolakowski som mod de dele af det nye venstre, der ikke forstår dette fællesskab.

Kampen i øst og vest hænger dialektisk sammen. De østeuropæiske og sovjetiske systemkritikeres kamp er afhængig af den støtte, de får fra demokratiske socialister i vesten, chancen for at gøre socialismen til en realistisk mulighed i Vesteuropa står og falder med udviklingen af en grundlæggende kritik af de karikaturer af socialisme, der findes i Østeuropa og Sovjet og med udarbejdelsen af alternative socialismedefinitioner og socialistiske utopier. I både øst og vest gælder det, at kampen for socialisme er en kamp for større demokrati, åbenhed og selvorganisering:

»Det er lige præcis fornuft og et åbent diskuterende og vurderende moralsk forløb, der »burde« være logikken i den socialistiske proces og komme til udtryk i demokratiske selvstyre-former og i demokratiske institutioner. Udbredelsen af rationel kritik er ikke en fare blandt mange, men den største trussel af alle mod bureaukratisk parasitisme.«²⁶

Thompson retter på den ene side skytset mod de marxistiske grupper i vesten, der reducerer arbejderklassen og befolkningen til en masse, som elitært skal ledes frem mod socialismen, og isolerer sig fra folkelige modstandsformer og bevægelser. På den anden side kritiserer han Kolakowski og andre østeuropæere i eksil, som ikke forstår en anden side af dialektikken mellem øst og vest, nemlig at den kapitalistiske aggression er en realitet og udgør en af de væsentligste legitimationsfaktorer for de statslige oligarkier i de såkaldt socialistiske lande. For at komme videre må de østeuropæiske systemkritikere forbinde deres bestræbelser med kampen mod kapitalismen i vesten. Det er på dette punkt, Kolakowski har svigtet og er kommet meget tæt på at gå de kapitalistiske magthaveres ærinde:

»Siden De kom til »vesten«, forekommer det mig, at De har gjort ringe forsøg på at få en dialog i stand med de kredse, der har opfattet sig selv som Deres venner. Derimod har De ikke gjort Dem kostbar til anden side.«²⁷

Bortset herfra er det mest interessante i artiklen Thompsons udredning af forskellige definitioner af, hvad marxisme er. Han vender sig mod opfattelser af marxismen som *doktrin*, som korpus, kanon eller livsanskuelse, der findes hamret ud i Marx-Engels's (og evt. Lenin, Trotski, Stalin eller Maos) skrifter, som en dødvægt, der kun kan bruges til at holde fri diskussion og undersøgelse nede med.

Videre går han imod en definition af marxismen som *metode*. Man støder, siger Thompson, på uoverstigelige problemer, hvis man prøver at udestillere Marx's dialektik i dens rene essens og holde den adskilt fra andre tænkeres dialektikker. Herudover er Marx's metode historisk-materialistisk, og den historisk-materialistiske metode lader sig ikke diskutere i skolastisk isolation fra sit objekt.

For det tredje går Thompson imod en bestemmelse af marxismen

som »*arv*«. Dette er en løs, idéhistorisk definition på linje med »platonisme« eller »hegelianisme« og reducerer marxismen til et intellektuelt supermarked, hvor akademiske opportuniste kan købe ind til deres afhandlinger efter behov.

Overfor disse tre definitioner stiller Thompson en fjerde, som han vil gå ind for, nemlig én, der forstår marxismen som *tradition*. Herved forstås en kritisk og teoretisk diskussion, der udspinder sig ned igennem sidste del af forrige og igennem dette århundrede i tilknytning til de praktiske bestræbelser og udviklingen i den socialistiske bevægelse. At være marxist indebærer således ikke at bekende sig til et bestemt tankesæt, men at vælge at forholde sig til og forstå sit arbejde i forlængelse af en bestemt tradition²⁸.

Igennem disse udredninger kommer Edward Thompson frem til en ny forsvarsposition i striden med Anderson og Nairn og de teoretiske praktikere, der har kritiseret ham og hans generation for at ligge under for en typisk engelsk empiricisme. Som historiker er han *stolt af* at tilhøre en særlig engelsk marxistisk tradition, der ikke finder sin lige i noget andet land:

»At være marxistisk historiker i England betyder, at man arbejder indenfor en tradition, der blev grundlagt af Marx, beriget med selvstændig og supplerende indsigt af William Morris og udvidet i nyere tid på mere specialiserede områder af mænd og kvinder som V. Gordon Childe, Maurice Dobb, Dona Torr og George Thomson. Det betyder, at man som kolleger har forskere som Christopher Hill, Rodney Hilton, Eric Hobsbawm, V. G. Kiernan. . .«²⁹

Hermed er vi nået over i den diskussion, der er baggrund for titelessay'et i samlingen, »The Poverty of Theory« fra 1978. E. P. Thompson tager her fat på den Althusser-inspirerede marxisme, der i de seneste år har vundet stærkt indpas i England, og som i vid udstrækning er rykket frem under dække af et kritisk opgør med en ældre marxistisk intellektuel tradition, dels repræsenteret ved kulturkritikere som Richard Hoggart og Raymond Williams, dels ved den gruppe af marxistiske historikere, der nævnes i citatet ovenfor.

Den marxistiske historiografi har altid stået stærkere i England end i andre lande, og historiografien har i England tilsvarende været den intellektuelle disciplin, hvor marxismen har gjort sig kraftigst gældende³⁰. Traditionen går, som Thompson anfører, tilbage til Marx og Engels, til Engels's bog om den engelske arbejderklasse fra 1844-5 og til Marx's fremstilling af enclosures og »oprindelig« akkumulation i første bind af *Kapitalen*. Herefter ytrer den sig fortrinsvis i en række sammenfatninger af hele det historiske forløb eller af centrale perioder til brug for skoling inden for de socialistiske organisationer og oplysningsforbund, fra H. M. Hyndmans *Historical Basis of Socialism in England* (1881) og William Morris og E. Belfort Bax's *Socialism. Its Growth and Outcome* (1893) til Theodore Rothsteins *From Chartism to Labourism* (1928) og

A. L. Mortons *A People's History of England* (1938). Raphael Samuel skriver herom:

»Den slags bredt syntetiserende værker, skrevet til brug for politisk uddannelse og henvendt til studerende og militante arbejdere, finder man ingen steder i dag. I Storbritannien var A. L. Morton's *A People's History of England* (1938) det sidste forsøg i genren, og selv om denne bog har været brugt meget i arbejderbevægelsen, har den ikke fået nogen efterfølger. Vore dages marxistiske historikere deltager kun i kampen fra andet eller tredje parket. De bevæger sig fortrinsvis i den højere uddannelses verden, og selv om de ofte er beskæftiget med ikke-akademisk voksenundervisning, er deres måde at skrive på alligevel som regel i et eller andet omfang akademisk defineret og begrænset.«³¹

Sideløbende findes i England i dette århundredes første årtier en *socialdemokratisk* historieskrivnings-tradition, som i varierende omfang indoptager en marxistisk inspiration. Nogle hovedværker er her ægteparret B. og J. L. Hammonds bøger om arbejderklassens livsvilkår, Sidney og Beatrice Webbs fagforeningshistorie og G. D. H. Coles skrifter.

I 1934 udgiver Dona Torr *Selected Correspondence of Marx and Engels*, der virker som en kraftig katalysator på yngre marxister. I løbet af 30'erne udsender Roy Pascal sin *Social Basis of the German Reformation*, og V. Gordon Childe, Benjamin Farringer og George Thomson begynder med baggrund i universitetsarbejde at udgive deres marxistiske undersøgelser af forhistoriske og antikke samfundsformer³².

Omkring 1940 forbereder den marxistiske økonom Maurice Dobb, som udover at være tilknyttet Cambridge-universitetet også arbejder med voksenundervisning inden for *Plebs League*, udgivelsen af sin bog *Studies in the Development of Capitalism* (1946), der får epokegørende betydning for den marxistiske historiografi. Ligeledes omkring 1940 kontakter A. L. Morton en række yngre historikere med tilknytning til kommunistpartiet med henblik på at få udarbejdet en revideret anden udgave af sin bog, som kan inddrage de nyeste resultater af den marxistiske historieforskning. Blandt dem han kontakter er Christopher Hill i Oxford, og ét af de umiddelbare resultater bliver den lille jubilæumsbog om *The English Revolution 1640* (1940), der ligesom Dobbs bog bliver en klassiker inden for den marxistiske historieskrivning. Af den gruppe Morton kontakter udspringer efter krigen »The Historians' Group of the Communist Party«, hvis medlemmer (Christopher Hill, Victor Kiernan, J. B. Jefferys, Rodney Hilton, John Saville, E. J. Hobsbawm, Dorothy og E. P. Thompson, Raphael Samuel m.fl.) både gennem deres individuelle publikationer og gennem grundlæggelsen af tidsskrifter som *Past and Present* (1952) og *History Workshop Journal* (1976) har bidraget afgørende til at udvikle den marxistiske historiografi i England til det niveau, den har i dag, og tegne dens profil³³. Kommunistpartiets historikergruppe i den oprindelige form ophører med at eksistere efter 1956, hvor den splittes på grund af politiske uenigheder, og i dag udgør

gruppen et bredere forum, hvorfra udgives pamflet-serien *Our History*.

I sammenhæng med studenteroprøret, der i England tager fart med aktionerne på London School of Economics i 1967, bryder der imidlertid en positivisme-kritik frem, som inden længe knytter an til Perry Anderson og Tom Nairns tidligere bestræbelser og stiller spørgsmålstejn ved den teoretiske rækkevidde og erkendelsesmæssige værdi af en stor del af den hidtidige marxistiske historieforskning og -skrivning.

Kritikken tager sit udgangspunkt i franske strukturalistiske teorier eller i fransk historiografi (*Annales*-skolen), og Althusser bliver en dominerende inspirationskilde. Således skriver Gareth Stedman Jones i artiklen »History: the Poverty of Empiricism« fra 1971 i karakteristiske vendinger, at engelsk marxistisk historieskrivning i det 20. århundrede har været præget af opsplitning i specialiserede discipliner og af fraværet af et meningsfyldt totalitetsperspektiv:

»Opkomsten af en soi-disant marxisme i 1930erne kunne synes at modsige dette argument. Men i virkeligheden var den umiddelbare betydning for historieskrivningen temmelig lille. Overført til historien førte kostskole-radikalismens ungdommelige heftighed [the adolescent fervour of the public school *enragé*] til en voldsom svingen frem og tilbage mellem en buldrende økonomisk determinisme og den mest ynkelige humanitets-filosofi.«³⁴

Kritikken af »anglo-marxismen« bliver endnu mere skarp, som tiden skrider frem. I 1976 finder den tidligere medunderskriver af *May Day Manifesto* Terry Eagleton det således nødvendigt at indlede sin bog *Criticism and Ideology* med et voldsomt overfald på Raymond Williams, som på én gang er meget personligt og højst teoretisk.

I England står det skidt til. Som engelsk marxist, der arbejder med litteraturkritik, er Eagleton

». . . sig sin utilstrækkelighed smertelig bevidst . . . at intervenere fra England er næsten automatisk at fraskrive sig retten til at debattere. Det indebærer, at man meget akut føler sig blottet for tradition og oplever sig selv som en overnattende gæst, der kommer til ulejlighed i Europa, en gammelklog, udenforstående parasit. De følgende artikler strider sig vej frem under byrden af dette kors.«

Og misèren kan ikke demonstreres bedre end ved at tage Raymond Williams som eksempel, en typisk engelsk marxist, der både er »idealist«, »pragmatiker«, »humanist«, »populist«, »eklektiker«, »venstre-reformist«, »intellektuelt provinsiel« og, såvidt man kan forstå på Eagleton, ikke så lidt af en opportunist. Samtidig er Williams – og med ham misèren – tæt forbundet med det »gamle« nye venstre:

»Det daværende fravær af massekamp i arbejderklassen (et fravær, som på stedfortræder-manér blev udfyldt af atomkampagnens småborgerlige populisme) og opkomsten af en litterær venstre-reformisme som erstatning for revolutionær teori var strukturelt forbundne momenter. I Williams's værker nærer og bekræfter det ene fravær på paradigmatisk vis det andet.«³⁵

For at komme ud af sumpen må Eagleton naturligt nok vende blikket bort, mod Frankrig og Kontinentet.

Den mest rabiate engelske althusserianisme udvikler sig omkring sociologerne Barry Hindess og Paul Hirst, der udsender adskillige bøger, herunder *Pre-Capitalist Modes of Production* (1975), *Mode of Production and Social Formation. An Auto-Critique* (1977) og (sammen med A. Cutler og A. Hussein) *Marx's Capital and Capitalism Today I-II* (1977-8). Her drives den teoretiske praksis ud på absurditetens overdrev. Ikke blot kritiseres »empiricismen«, som den bl.a. hævdes at komme til udtryk hos Hobsbawm, men *historien* som sådan forkastes som pseudofænomen³⁶ og dermed bliver *beskæftigelsen med den* konsekvent nok også meningsløs:

»Marxismen som teoretisk og politisk praksis vinder intet ved sin forbindelse med historieskrivning og historisk forskning. Studiet af historien er ikke blot videnskabeligt, men også politisk uden værdi. Historiens genstand, fortiden, kan – uanset hvordan den opfattes – ikke afstedkomme nutidige forhold. Historiske begivenheder eksisterer ikke og har ingen materiel virkningskraft i nutiden.«

»Vi forkaster ideen om historien som sammenhængende og lødigt studieobjekt.«³⁷

Lige så konsekvent går Hindess og Hirst videre end Althusser i sideordning af »niveauerne«:

»Det økonomiske har ingen generel prioritet i forhold til samfundsbildningens øvrige niveauer. . .«³⁸

En anden virksom teoretisk indflydelse i de senere års opgør med den engelske intellektuelle misère har været argentineren Ernesto Laclaus virke på universitetet i Essex og hans bog *Politics and Ideology in Marxist Theory* (1977), ligesom den fornylig afdøde Nicos Poulantzas havde nære forbindelser til England og har spillet en stor rolle i den marxistiske debat. Videre har althusserianismen sat sig kraftige spor i tidskrifter som *Theoretical Practice, Ideology and Consciousness, Economy and Society* og *Feminist Review*, ligesom dens betydning indenfor dele af kvindebevægelsen kan aflæses i Kuhn og Wolpes antologi *Feminism and Materialism* (1977).

Endelig har et centrum for udbredelsen af kendskabet til fransk strukturalisme og semiotik og til althusserianske teorier og metoder været *Centre for Contemporary Cultural Studies* ved universitetet i Birmingham.

Centret blev startet som en underafdeling for »post-graduate studies« ved engelsk-instituttet i Birmingham af Richard Hoggart i 1964, men har i sin udformning og aktivitet været helt afgørende præget af Stuart Hall, der var dets »director« frem til oktober 1979. Centret, der nu er en selvstændig universitetsafdeling, har siden Halls afgang haft historikeren Richard Johnson som formel leder, men drives meget efter principper om kollektiv medbestemmelse.

Dele af den birmingham'ske althusserianisme er af en anderledes bonitet end de ovenfor nævnte retninger og er endvidere i langt højere grad blevet udviklet i sammenhæng med konkrete analyse- og studieprojekter og med en politisk praksis. Centrets teoretiske overvejelser findes derfor også fortrinsvis formuleret i dets skriftserie *Working Papers in Cultural Studies* og i den bogserie, man i de seneste år har udsendt på forlaget Hutchinson, i tilknytning til kritiske undersøgelser af medierne, af ungdomskultur, af racisme og politibrutalitet, af kvindeundertrykkelse m.m.³⁹ På det seneste er interesserne på Centret i stigende omfang blevet drejet i historisk retning, sidst manifesteret ved udgivelsen af antologien *Working Class Culture*⁴⁰, og i forbindelse hermed har man søgt at udvikle en althusseriansk inspireret teoretisk kritik af den engelske marxistiske historieskrivnings-tradition. Udgivelsen af de skrifter, hvori denne kritik er indeholdt, overlapper kronologisk udgivelsen af E. P. Thompsons *The Poverty of Theory*, hvorfor dialogen mellem ham og dem er meget direkte, omend i nogen grad forstyrret af, at man i bogstavelig forstand taler forbi hinanden⁴¹.

Den mest fremtrædende kritiker i denne forbindelse har været Richard Johnson, som mener, der sker en slags »brud« i den marxistiske historieskrivning i midten af 50'erne. Indtil da er traditionen domineret af indflydelsen fra Dona Torr og især Maurice Dobb og er præget af en optagethed af at rejse teoretiske problemstillinger, samtidig med at det historiske forløb rekonstrueres. Parallelt sker der et »brud« væk fra en overvejende økonomisk orienteret historieskrivning henimod én, der er mere kulturelt og ideologisk interesseret:

»Bredt sagt ligger bruddet mellem Dobbs teoretiske udvikling og komplekse økonomisme og en altovervejende optagethed af 'kultur' og 'erfaring' og et helt 'skjult' og tvetydigt forhold til 'teori' og 'abstraktion'.«⁴²

I dette forløb bliver E. P. Thompson igen en central skikkelse. Johnson hævder nemlig, at Thompson inden for opgøret med økonomismen kan grupperes sammen med Raymond Williams og Richard Hoggart i en særlig »kulturalistisk« eller »kultur-marxistisk« retning⁴³, hvis centrale tekster er Hoggarts *The Uses of Literacy* (1957), Williams' *Culture and Society* (1958) og *The Long Revolution* (1961) og Thompsons *The Making of the English Working Class* (1963).

Johnson siger det ikke ligeud, men det fremgår temmelig klart, at dette »brud« væk fra en økonomistisk-teoretisk diskussionsramme henimod, hvad han kalder en »kulturelt-reduktionistisk«, i hans øjne betyder et fald i debattens kvalitet. Den mister sin begrebslige slagkraft og bliver vattet og snakkende. Endelig indebærer »bruddet« ifølge Johnson en tendens til, at man glemmer at beskæftige sig med kapitalismens karakter af *objektive* produktionsforhold med en særlig lovmæssighed og til gengæld koncentrerer al opmærksomhed om, hvordan *klassekampen* og *klassekulturen* kan modificere lovmæssigheden:

»Det er ikke blot i sin metode, at kulturalismen afviger fra marxis-

men. Den fortrænger også de mest substantielle af Marx's resultater – analysen af den kapitalistiske produktionsmådes former, tendenser og love . . . reduktionen af 'klasse' til 'klassebevidsthed' og klasseorganisation, eller til hvad mænd og kvinder føler i forbindelse med de sociale forhold, er en alvorlig forarmelse af de marxistiske kategorier.«⁴⁴

I overensstemmelse hermed bliver »kulturalisternes« politiske synspunkter ifølge Johnson også slappe. De bliver »populistiske« og »etisk-humanistiske«. Hvilken politik en mere stringent teoretisk tilgang ville resultere i, melder historien desværre ikke noget om.

Johnsons eget teoretiske alternativ er en althusseriansk strukturalisme, som hverken er »økonomistisk« eller »kulturalistisk«. Han skriver godt nok, at det, han sigter mod, er et kompromis mellem den »kulturalistiske« og den »strukturalistiske« tradition, men da han tænker sig denne forsoning bragt i stand gennem en overordnet »strukturalistisk« kritik af »kulturalismen«, er det meget begrænset, hvad der gives af indrømmelser til »kulturalismen«⁴⁵. Endvidere er der nogle ansatser hos Johnson til at supplere althusserianismen med kapital-immanente og reproduktionsteoretiske tilgange, men det er strukturalismen og dens nomenklatur, der dominerer⁴⁶.

Der er 4 aspekter ved Richard Johnsons kritik af den marxistiske historiografiske tradition i England, der umiddelbart falder i øjnene som problematiske.

For det første er det svært at se énheden i de synspunkter, han placerer på den fortidige side af »bruddet« midt i 50erne. For eksempel drager han et skel mellem Christopher Hills tidlige og sene skrifter, som han hævder ligger på hver deres side af grænsen, men kriterierne er meget uklare. På samme måde virker det forvirrende, at Dona Torr placeres som hovedrepræsentant for den tidlige tradition sammen med Dobb, når hendes arbejde med den folkeligt-demokratiske tradition samtidig skildres på en måde, så man dårligt kan undgå at komme til at tænke på den nære beslægtethed med det, Johnson kalder E. P. Thompsons »populisme«⁴⁷.

For det andet er det også svært at se énheden i de skrifter, Johnson placerer på den dennesidige side af »bruddet«. Der er tydeligvis et fællesskab i interesser og politisk holdning, men samtidig er tilgangen og målsætningen hos de tre forfattere på mange måder vidt forskellig⁴⁸.

For det tredje er der en tendens hos Richard Johnson til éntydigt at placere teoretisk bevidsthed *før* og teoriløshed *efter* »bruddet«, således at resultatet bliver en abstrakt frontal modstilling mellem historie med og uden Teori, der hverken virker dækkende eller særlig frugtbar:

». . . mens Dobbs projekt var eksplicit teoretisk og rejste centrale epistemologiske spørgsmål, tenderede den nye historieskrivning til en helt militant mistillid til 'teorien' eller var i bedste fald ganske uinteresseret i marxismens mere formelle, deduktive sider.«⁴⁹

Måske kan man godt hævde, at kontroversen om Dobbs bog og om overgangen fra feudalisme til kapitalisme i *Science and Society* mellem

1950 og 1953 er særlig teoretisk central, fordi den drejer sig om konstitutionen af kapitalforholdet, men at den, hvad teoretisk informeret angår, i sig selv skulle være kvalitativt forskellig fra f.eks. Thompsons *The Making of the English Working Class* virker ikke overbevisende. Snarere er forholdet vel det, at det er en anden slags teori, der kommer på tale, da det er andre sagsforhold og andre spørgsmål, det drejer sig om, bl.a. fordi Thompson i modsætning til Richard Johnson – men vel ikke til f.eks. Dobb? – er *begrebsrealist* og søger at lade teorien dække forhold og kræfter, der har virkelig eksistens. Måske går det virkelige brud her snarere mellem Richard Johnson og Louis Althusser på den ene side og Dobb, Thompson og Karl Marx på den anden. Dette er imidlertid et af de helt centrale punkter i debatten og vil blive behandlet mere udførligt nedenfor.

For det fjerde er det påfaldende, at Richard Johnson ikke ser det, han kalder »bruddet« midt i 50'erne, som et *politisk* opbrud. Det er temmelig klart, at han placerer skismaet i 1956, men trods heraf spiller den politiske situation i perioden så godt som ingen rolle for hans teoretiske billede. »Kulturalisterne« reduceres til »populister«, men hvad det samtidige politiske perspektiv i optagetheden af arbejderklassens kulturelle livssammenhæng og demokratiske tradition mere specifikt er, går han ikke ind på. Dermed forbliver også Richard Johnsons egen politiske holdning uklar og hans teoriudvikling utilstrækkelig. På dette punkt ligner hans artikler Perry Anderson og Tom Nairns skrifter fra 1964-5, som der da også gøres behørig reverens for⁵¹.

Richard Johnsons kritik af E. P. Thompson har på det seneste givet anledning til voldsom diskussion, mest udpræget i tidsskriftet *History Workshop Journal*, hvor redaktionen har haft delte synspunkter, fordi debatten også berører *History Workshop*-bevægelsens teoretiske tradition. Det vil imidlertid føre for vidt at gå ind på denne diskussion i detaljer⁵².

Edward Thompsons eget indlæg, »The Poverty of Theory: or an Orrery of Errors« (herefter PoT), forholder sig som nævnt af forskellige grunde meget lidt direkte til de ovenfor nævnte engelske althusserianske tekster. Han giver Hindess og Hirst en lige venstre i indledningen, og Richard Johnson nævnes lige i note 168, hvor betegnelsen »kulturalisme« afvises, men ellers koncentrerer Thompson sig om at kritisere mesteren selv, at gennemgå og øve anti-kritik mod Louis Althusseres opgør med empiricismen, historicismen, humanismen og moralismen.

Man kan godt ærgre sig over, at Thompson har valgt at gå til værks på denne måde. Det ville i flere henseender have været mere interessant, om han havde valgt at diskutere forholdet mellem historie og teori i forhold til f.eks. Perry Andersons senere værker *Passages from Antiquity* og *Lineages of the Absolutist State* (begge 1974) eller til Michael Vesters *Die Entstehung des Proletariats als Lernprozess* (1970, dansk udgave 1978), der på sin vis kan betragtes som en omskrivning af

Thompsons *The Making of the English Working Class* med tilføjet teoretisk ramme og perspektiv. I forhold til disse værker skulle man synes, der kunne føres en meget givtig debat om teoretiske begrebers status og værdi i historieskrivningen i forhold til »empiriske« undersøgelser (både Anderson og Vester støtter sig i altovervejende grad på andres forarbejdning af primærkilderne). Men Thompson har altså besluttet at gå uden om denne debat og i stedet koncentrere sig om Althusser, som han vel finder af større politisk betydning.

Edward Thompson behandler Althusser selv frem for hans engelske tilhængere, fordi han mener at måtte gribe til ondets rod for at udrydde det. Han kritiserer i indledningen til artiklen engelske marxister for at have forholdt sig alt for slapt og tolerant til althusserianismen og villet give den lov til at være der som én marxisme blandt mange andre⁵³. Heroverfor er hans eget synspunkt radikalt uforsonligt. Althusserianismen er en idealistisk og stalinistisk gift, der må uddrives, hvis den ikke skal gøre ubodelig skade. Noget kompromis kan ikke komme på tale:

»Det centrale er, at Althusser og hans messetjenere anfægter selve den historiske materialisme. De er ikke ude på at modificere, men på at fortrænge den . . . Det, der nu trues og aktivt forkastes, er hele den substantielle marxistiske historisk og politisk analytiske tradition og dens akkumulation af viden (hvis status så kan være nok så foreløbig) . . . det, det drejer sig om, er at forsvare selve fornuften indenfor den marxistiske tradition.« (PoT, s. 196)

Et andet sted sammenligner Thompson althusserianismen med en gal hund:

». . . hunden har allerede bidt filosofi og sociologi og gjort dem vanvittige.« (PoT, s. 314)

Og artiklen munder ud i en regulær krigserklæring:

»Jeg erklærer ubønhørlig krig mod den slags marxismer. . .« (PoT, s. 381)

Thompson afviser at gå ind på Althusser's forskellige »auto-kritikker« og kommer slet ikke ind på Althusser's seneste beskæftigelse med »marxismens krise«, hans orientering mod bevægelserne og hans diskussion med den italienske venstrefløj i kølvandet på *Il Manifesto*-seminaret om »Magt og opposition i post-revolutionære samfund« i Venedig i november 1977⁵⁴.

De Althusser-tekster, Thompson går ud fra, er *Pour Marx* og *Lire le Capital* (begge fra 1965), som han mener er de væsentlige, og hans første angrebepunkt er den erkendelsesteori, der udarbejdes i disse bøger. Her mener han grundlæggende, at Althusser's fremstilling af, hvordan begreber og erkendelse produceres, er idealistisk og falsk, fordi den mangler hele den dimension, hvori virkeligheden *erfares*. Althusser, hedder det,

». . . giver os i mindre grad en erkendelsesteori, der tager højde for de faktiske processer, hvorigennem bevidstheden formes, end en beskrivelse af bestemte procedurer i det akademiske liv.« (PoT, s. 200)

Videre hævder han, at Althusser i sin kritik af *empiricismen* skrider i

målbestemmelsen, således at kritikken kommer til at vende sig mod *empiriske* undersøgelser og kontroller i det hele taget, mod muligheden for overhovedet at undersøge virkeligheden og »udsperge kendsgerningerne«. Herigennem drager Althusser en kløft mellem teoridannelse og empiri, der er ganske uholdbar.

Sammenhængende hermed er Althusseres forplumrede kritik af *historicismen*. Thompson søger at vise, at Althusseres kritik af muligheden for erkendelsesproduktion gennem historiske tilgange ligger meget tæt på den kritik, man kan finde hos en neo-positivist som Karl Popper (Poppers *The Poverty of Historicism* danner sammen med Marx's Proudhon-polemik, som på engelsk hedder *The Poverty of Philosophy*, baggrunden for titlen på Thompsons essay og bog):

»... der er en bemærkelsesværdig kongruens mellem Althusseres idealistiske strukturalisme og Poppers 'svage empiricisme'.« (PoT, s. 227)

I begge tilfælde står en *nominalistisk*, »holistisk« teori på den ene side over for en kaotisk masse af uoverkommelige fakta på den anden.

Heroverfor stiller Thompson sin egen historisk-materialistiske metode, der er meget praksis-orienteret og i lige så høj grad underbygges med praktisk sund fornuft som med teoretisk-filosofiske argumenter. Thompsons overvejelser går først og fremmest på, at historisk viden i høj grad er »mulig« og udgør en vigtig forudsætning for videre erkendelse. Hans udgangspunkt er begrebsrealistisk: Teoridannelser stræber mod at erkende og dække sammenhænge, der findes i virkeligheden. Denne erkendelsesproces finder i praksis sted som en vekselvirkning mellem teori og empiri, således at det overordnede perspektiv, der rummes i teorien, bringes i stand på baggrund af et kendskab til fakta og kilder, mens kendskabet til disse i næste omgang så kan udvides gennem en teoretisk præciseret undersøgelse. Så fremdeles udvikler den historiske erkendelse sig gennem en *dialog* mellem teori og empiri:

»Den historiske praksis består først og fremmest i denne form for dialog, i en modstilling af etablerede, utilstrækkelige eller ideologisk-baserede opfattelser eller hypoteser på den ene side og frisk eller ubelejligt bevismateriale på den anden. Den består i udarbejdelsen af nye hypoteser, i at afprøve disse hypoteser overfor bevismaterialet, hvilket kan indebære en ny udspergen af det foreliggende bevismateriale eller ny forskning for at be- eller afkræfte de nye antagelser; videre i at forkaste de hypoteser, som ikke holder stand og i at afpudse dem, der gør, i lyset af det foretagne arbejde.« (PoT, s. 235)⁵⁵

Der er tydeligvis her positivistiske elementer i Thompsons tankegang. Dels er totalitetsperspektivet beskrevet meget sparsomt hos ham, dels er det *kontrol*-muligheder, han er mest optaget af:

»I denne forstand er det rigtigt (her kan man være enig med Popper), at mens historisk viden godt nok altid savner positivt bevis (af den slags, der passer sig for de eksperimentelle videnskaber), så kan falsk historisk viden i almindelighed *mod*bevises.« (PoT, s. 232)

Uden denne mulighed for at falsificere udsagn ud fra historiske undersøgelser kommer man efter Thompsons mening godt ud at svømme, og alt bliver i princippet til ideologi. Historisk undersøgelse bliver herigennem en meget væsentlig side af erkendelsesproduktionen. Samtidig erkender han dog, at også historikeren i sit udgangspunkt og i de spørgsmål, han eller hun vælger at stille, er afhængig af værdi-præmisser⁵⁶. Og at den historiske viden aldrig kan blive mere end en tilnærmelse til sandheden. Dette er dog i sig selv nok til, at historien er den centrale og overordnede samfunds- og humanvidenskab:

»Den historiske materialisme påtager sig at undersøge den samfundsmæssige proces i dens totalitet . . . i denne forstand er [den] den disciplin, hvor alle andre humanistiske discipliner mødes . . . altså må »Historien« sættes tilbage på sin trone som de humanistiske videnskabers dronning.« (PoT, s. 262)

Althusseres kritik af historicismen beror i virkeligheden ifølge Thompson på, at en fuldstændig *historieløshed* er indbygget i hele hans begrebssystem. Strukturernes er statiske, og »niveauerne« er evige og givet forud for enhver historisk udvikling, ligesom de vil fortsætte med at eksistere ind i socialismen og kommunismen. Derigennem er også hos Althusser den mest afgørende historiske forandring udelukket, nemlig nedbrydelsen af tingsliggørelsen og ophævelsen af menneskets reduktion til blot »bærer« af strukturer og karaktermasker, muligheden for en kvalitativt anderledes samfundsudvikling, hvor den ideologiske fordrejning er afløst af fornuft og gennemskuelighed. Thompson hævder, at Althusser savner ethvert begreb om det menneskelige, om behovene og deres udvikling, om kultur som levet erfaring og derigennem om disse momenters aktive indgriben i den historiske udvikling og samfundsforandringen. I Althusseres begrebsverden kan der ikke tænkes et samfund, som ikke er gennemsyret af ideologi (PoT, s. 315). 'Scientisme' og 'ideologisme' falder sammen, og menneskenes bevidsthed i socialismen bliver vel som hos Jan Bredsdorffs studenter i Kina – vi husker fra *Pour Marx*, at mens Hegel er dunkel som natten, er Mao klar som dagen – der ved, at kapitalismen er et dårligt system, men tror, englænderne er sorte, kender fysikkens grundlag, men ikke ved, om der er atomkraft i deres eget land⁵⁷.

Thompson anvender nu sin historiske metode på Althusser selv, idet han i grove træk søger at forklare teoriens udvikling i forhold til dens ophavsmands placering i det franske kommunistparti i 50erne og 60erne. Hans resultat er, at den althusserianske teori i al sit væsen er *stalinistisk*. Med vanlig selvfølelse tager Thompson udgangspunkt i den behandling, der blev ham selv til del efter 1956. F.eks. kritiseres redaktøren af *New Reasoner*, »Edgar Thompson«, i 1958 i de sovjetiske tidskrifter *Oktober* og *Novy Mir* for sine kvindagtige, filosofiserende skriblerier om »socialistisk humanisme« (PoT, s. 321f.).

Der foregår efter opstanden i Ungarn, siger Thompson, en heftig

kampagne fra Sovjetunionen og de Sovjet-loyale vestlige kommunistpartiers side for at begrænse stalinisme-kritikken og kontrollere den marxistiske debat. I sammenhæng med denne »ideologiske politiaktion« mod den socialistiske opposition placerer han Althusser:

»Man opfattede ikke trotskismen (der var en underordnet tendens inden for oppositionen) som »hovedfjenden«, men derimod »revisionismen«, »renegaterne«, »de småborgerlige elementer« og deres ideologiske virus, der blev identificeret som »moralisme« og som – »socialistisk humanisme«. Vi kan derfor betragte althusserianismens opkomst som en manifestation af en mere generel politiaktion inden for det ideologiske område, som et forsøg på at rekonstruere stalinismen på det teoretiske niveau.« (PoT, s. 323)

Thompsons historiske belæg for denne påstand er temmelig løst og drejer sig om, at Althusser som medlem af det franske kommunistparti forholder sig tavst og passivt over for stalinismen i den afgørende periode omkring 1956 og først i 1965 træder frem med en antydning af Stalin-kritik og da endda blot for at kunne gå over til det, der er hans egentlige ærinde: At kritisere stalinisme-kritikken.

Det er imod stalinisme-kritikken som borgerlig ideologi, som »humanisme«, »etisk liberalisme«, »moralisme« osv., at hovedskytset rettes i *Pour Marx*. Hovedpointen er, at Althusser's scientistiske anti-humanisme i sit indhold er umenneskelig, at den kredser om »bærer«-problematikken hos Marx på en sådan måde, at kapitalismens menneskefjendskhed gøres til et evigt vilkår. En smule hysterisk hævder Thompson, at der, hvis man anskuer mennesker på den måde, ikke er langt til at rydde dem af vejen, hvis de bliver for besværlige:

»Hvis man tænker på menneskene som *Träger* [bærere] af strukturer. . . , vil tanken styre handlingen. Som *dalek'*erne, disse [de russiske fangelejres] ædle teoretiske prakticer plejede at sige, når de blev konfronteret med »mennesker«: »*Udryd det!*« « (PoT, s. 337).

Tilsvarende eftersporer han en vis sadisme i Althusser's sprogbrug, hvor talen er om at »eliminere latente eller naive antropologier« (PoT, s. 336).

Endelig mener Thompson, at althusserianismen er en typisk universitetsmarxisme, at kun akademikere kan have et så forstenet forhold til verden, som der her er tale om, og at fastlåsningen af niveauerne og idoliseringen af den teoretiske praksis kun giver mening ud fra denne befolkningsgruppes snævre horisont og interesser. Han minder om, at den althusserianske strukturalisme har betydelige ligheder med den form for abstrakt system-tænkning, man finder hos amerikanske sociologer og historikere som Neil Smelser⁵⁸, og hævder, at det i sidste ende er den samme form for kapitulation over for tingsliggerelsen, der er tale om:

»Strukturalismen . . . er et ekstremt resultat af en fornuft, der er blevet fremmed for sig selv . . . og for hvilken alle menneskelige forehavender, bestræbelser, institutioner og selv kulturen forekommer at stå *uden for* menneskene og være *imod* dem som objektive ting eller som det

»Andet«, der på sin side bevæger menneskene rundt, som var de ting.« (PoT, s. 345)

I dette stivnede univers forbereder en ny elite sig på at overtage magten:

»Hvis en sådan teori nogensinde kom til magten, ville den så langt fra at frigøre arbejderklassen med sin utålelige arrogance og sine »videnskabelige« prætentioner spille den i hænderne på en klike af bureaukrater: Den næste herskende klasse, som allerede står på spring . . . Althusserianismen er som skræddersyet til at dække de ideologiske behov hos en håbefuld hersker-klasse . . . i samfund, hvor et udsnit af intelligentsia'en, højt hævet over masserne, vedtager at anlægge en politik, der involverer skånselsløs »modernisering«, marxistisk og anti-imperialistisk retorik [og] foragt for demokratiske metoder . . .« (PoT, s. 379)⁵⁹

Så vidt så godt. Thompsons kritik af Althusser er sine steder lidt overstyret og svinger noget i niveauet, men i det store og hele forekommer den ikke urimelig. Den kan i sine teoretiske pointer minde om Alfred Schmidts kritik i artiklen »Der strukturalistiske Angriffe auf die Geschichte« fra 1969, som stadig forekommer mig at være et af de mest præcise og rammende indlæg i debatten om Althusser⁶⁰. Denne artikel, ligesom Schmidts skrifter i øvrigt, lader Thompson imidlertid ikke til at kende (men de er jo heller ikke særlig engelske!).

Alfred Schmidts historieteoretiske refleksioner kunne ellers have været til hjælp i de afsnit af »The Poverty of Theory«, hvor Thompson fører tråden fra Althusser-kritikken videre i en *kritik af Marx*. Disse afsnit, som er kompetente og gennearbejdede, hører til artiklens mest interessante og rejser en række vigtige debat-punkter.

Thompson accepterer Althusserens skelnen mellem en »ung« og en »gammel« Marx og forbliver dermed igen solidarisk med den socialistisk-humanistiske opposition fra årene efter 1956. Hos den »unge« Marx – i Pariser-manuskripterne f.eks. – findes der en antropologisk interesse for menneskets natur og behov, som Thompson finder værdifuld. Den »gamle« Marx derimod, som skriver *Grundrids og Kapitalen*, bliver ifølge Thompson i voksende grad fanget i en politisk-økonomisk *fælde* (PoT, s. 255).

Godt nok drejer det sig for Marx her om en *kritik af* den politiske økonomi, men på trods heraf bliver det totale samfundsmæssige og menneskelige univers indsnævret til *økonomi*, ganske vist en anti-økonomi, men ikke én, der i sit væsen er forskellig fra den kritiserede:

». . . samfundet som helhed omfatter mange aktiviteter og relationer (i forbindelse med magt, bevidsthed, seksualitet, kultur, normer), som ikke er den Politiske Økonomis anliggende, som er blevet *defineret ud af* den Politiske Økonomi, og som den ingen ord har for.« (PoT, s. 254)

Projektet hos den »gamle« Marx bliver i kraft heraf betydelig mere begrænset end det bredt historisk-materialistiske, der lægges op til hos den »unge«⁶¹.

Herudover giver Thompson Althusser en slags ret på et andet punkt, idet han siger, at der hos Marx i *Grundrids* og *Kapitalen* faktisk godt kan findes et vist belæg for den tilgang, Althusser benytter, for så vidt som Marx her skildrer et system, der er lukket og selvproducerende. Men hvor Althusser vil hævde, at denne fremstilling beror på det meget omtalte »brud« i erkendelsen mellem Hegel og Marx, siger Thompson tværtimod, at der her er tale om en *uovervundet* Hegel-indflydelse hos Marx, en indflydelse, han finder idealistisk og ødelæggende. Kapitalen bliver til en idé, der udstyret med en særlig logik »sætter« sine videre bestemmelser i en selvkørende proces, indtil samfundet og kapitalismen træder frem i sin realitet. Herom hedder det:

» . . . da kapitalen først er dukket op i bogen, bestemmes dens selvudvikling af den medfødte logik, der er indeholdt i kategorien, og af de relationer, som følger heraf, på nogenlunde samme måde som »markedet« opererer inden for den borgerlige Politiske Økonomi. . . Kapitalen er en virkningsfuld kategori, der bestemmer lovene for sin egen udvikling, og kapitalismen er resultatet af disse loves virke på samfundsbildningerne. Denne måde at analysere på må nødvendigvis være anti-historisk. . . « (PoT, s. 253)

Ifølge Thompson er problemet større i *Grundrids* end i *Kapitalen*, for i det sidstnævnte værk sker der en vis omstrukturering. Fremstillingen relateres i højere grad historisk, og der indtræffer en inspiration fra Darwin, som han finder positiv. Men fundamentalt sker der ingen forandring:

»*Kapitalen*. . . forbliver en undersøgelse af kapitalens logik, ikke af kapitalismen.« (PoT, s. 257)

Den »gamle« Marx er altså udelukkende optaget af *logik* og *struktur*, mens han har mistet blikket for *processer*, for klassekamp og historisk udvikling. *Kapitalen* er en »mountainous inconsistency«, der som politisk økonomi er inkonsekvent og som historie eller sociologi er ren modeltænkning (PoT, s. 257).

Heroverfor stiller Thompson som sit eget bud en vision af en altomfattende og overskridende historisk materialisme, der kan anvendes på hele det historiske forløb, som kan indoptage de politiske og kulturelle dimensioner, han hævder udelukkes af *Kapitalen*, og som til gengæld kan sætte de determinationer, der vitterlig udgår fra økonomien, på plads:

»Den Politiske Økonomi er ude af stand til at vise kapitalismen som »kapitalen i totaliteten af dens relationer«: Den har ikke sprog eller ord til at gøre det. Kun en historisk materialisme, som kunne bringe alle aktiviteter og sammenhænge inden for et kohærent synsfelt, ville være i stand til det . . . den historiske materialisme har påvist, at Marx var udstyret med en meget dybtgående intuition, som i virkeligheden var til stede, før *Grundrids* blev skrevet, og som sagde ham, at den kapitalistiske proces' logik kommer til udtryk inden for alle samfundets aktivite-

ter og udøver et determinerende tryk på dets udvikling og form . . . Men dette er i høj grad noget andet, en afgørende anderledes slutning, som på den ene side giver os en organisk strukturalisme (i sidste instans en kapitalens Idé, der udfolder sig selv) og på den anden en virkelig historisk proces.« (PoT, s. 254)

Jeg anser den modstilling, Thompson her foretager mellem den »unge« og den »gamle« Marx for at være helt uholdbar og hans opfattelse af forholdet mellem logik og historie i kritikken af den politiske økonomi, i *Grundrids og Kapitalen*, for forkert.

Der kan peges på mangler og »huller« hos Marx i både tidlige og sene skrifter. Imidlertid er det jo ikke simpelthen sådan, at der i ungdomsskrifterne er en antropologisk tilgang til stede, mens økonomien mangler, og at det omvendte gør sig gældende i skrifterne fra midten af 1850'erne og frem. I det mest berømte og citerede skrift af den »unge« Marx, de *Økonomisk-filosofiske manuskripter fra 1844*, er økonomien faktisk det helt dominerende og fylder fem gange så meget som kritikken af Hegel. Til gengæld står der så mere i de økonomiske udfredninger om den almene menneskelige og politiske interesse i at få gennemanalyseret den borgerlige økonomi end i *Kapitalen*, men disse formuleringer gælder, så vidt jeg kan se, som et mere eller mindre generelt program, der stadig er gyldigt for den senere Marx. Dette ses f.eks. af, at der i *Grundrids* endnu findes rester af de smukke og poetiske formuleringer om penge, sanselighed og fremmedgørelse, man kender fra de ovenfor nævnte manuskripter. Snarere er forholdet vel det, at ungdomsskrifterne udkaster et program, mange gange i tese-form, som Marx endnu ikke har kundskaber og erfaringer til at kunne udfylde. Således peger de *Økonomisk-filosofiske manuskripter* meget effektivt og indtrængende på nødvendigheden af dialektisk at gennemanalysere, hvordan den menneskelige natur igennem den økonomisk-historiske udvikling på én gang kan skabe sit eget væsen og bevæge sig væk fra det. Manuskripterne fremhæver en række områder, der må undersøges: Arbejds løn, kapital, akkumulation af profit, grundrente, det fremmedgjorte arbejde, privatejendommen, kommunismen, behov, produktion og arbejdsdeling og endelig penge. Men selve analysen foretages ikke. Den kommer til gengæld til at optage en stor del af Marx's videre liv. Dertil kommer at resultatet af revolutionerne i 1848, chartismens nederlag i England og de økonomiske storkriser i 1847 og 1857 medvirker yderligere til at placere økonomi-kritikken helt centralt i det historisk-materialistiske projekt.

Jeg kan ikke se andet, end at der er en forholdsvis harmonisk progression i Marx's arbejde i de forskellige faser af hans liv, og at dette arbejde må diskuteres under ét.

På samme måde kan der påvises en række mangler i *Grundrids og Kapitalen*. Den største mangel er, at det, der præsenteres i disse værker, er en torso, at f.eks. kapitlet om klasserne aldrig blev skrevet, og at sta-

ten og verdensmarkedet ikke kommer ind i billedet⁶². Dernæst er der en række ting, der mangler, fordi de ikke passer ind i projektet om en kritik af den politiske økonomi. Det gælder f.eks. nogle af de aspekter af den politiske og kulturelle udvikling, Thompson peger på, og de dele af historien og verden, der ikke er kapitalistiske. Men hvad disse sidste perspektiver angår, betyder det, at de mangler i kritikken af den politiske økonomi, hverken at denne for Marx indebærer opgivelsen af den mere brede historisk-materialistiske interesse, hvori de indgår (tværtimod glæder Marx sig i brevene fra denne tid til at blive færdig med det økonomiske »lort«), eller at kritikken af den politiske økonomi og kapitalanalysen ikke kan bidrage til deres opklaring.

Mest afgørende er det vel, at *historien* ikke fordrives af kapitalanalysen i *Grundrids* og *Kapitalen*. Historien står snarere helt i centrum, idet analysen søger at vise, hvordan kapitalen tenderer mod at påtvinge den historiske udvikling sin egen lovmæssighed, således at der med kapitalen kommer en form for samfundsmæssig styring ind i den historiske udvikling, som ikke findes før⁶³. For det andet er målet for Marx i kritikken af den politiske økonomi at påvise de kapitalistiske lovmæssigheders historiske karakter og begrænsethed, at fremstille det, der fremtræder som evig og uforanderlig ting, værdien, som i sit væsen bestående af menneskers levende arbejde, og at udfolde dialektikken mellem arbejdet og værdien som på én gang identiske og ikke-identiske størrelser. Videre at skildre den »subsumptionslogik«, hvorigennem kapitalen som økonomisk tvang *tenderer mod* at underordne sig det, der ikke er identisk med den selv, materialiteten, brugsværdien og behovssystemet, og reducere menneskene til strukturbærere.

Det centrale er her, at den lovmæssighed, hvormed kapitalen reproducerer sig og underordner sig verden hos Marx har status af *tendens*: *δυνάμει* hedder det gang på gang i *Grundrids* (med et aristotelisk udtryk). Udviklingens lovmæssighed er kun et nødvendigt, naturlovslignende vilkår, for så vidt den ikke modificeres, bremses eller nedbrydes af »modvirkende tendenser«, materielle modstande eller menneskenes kritik og oprør. Derudover er kapitalens logik fremstillet som så rig på modsigelser, at den bestandig tenderer mod kriser og sammenbrud, hvoraf der rejser sig en mulighed for overskridelse, et aspekt, der trænges i baggrunden hos såvel Thompson som Althusser.

Kritik og oprør, der ikke med det samme skal gå i stå, forudsætter imidlertid en indsigt i kapitalens logik og rationalitet, og denne indsigt er det, der efterstræbes i *Grundrids* og *Kapitalen*. Og omvendt bliver kapitalens logik og vilkår så meget mere dominerende som modstandene svækkes. Tværtimod at udelukke en subjektiv, kulturel og behovsmæssig dimension åbner Marx's analyse af kapitalen op for forståelsen af dels subjektivitetens historisk-dialektiske udvikling, dels af hvordan *det kapitalistiske samfund* tendentielt gør denne dimension til et overdrev eller forviser den til privatlivet og reducerer det væsentlige i samfundet til tingsliggjort økonomi, til fremmed overindividuel sammenhæng el-

ler struktur.

Således er kritikken af det borgerlige samfunds umenneskelighed grundlæggende den samme hos den »unge« og den »gamle« Marx. *Grundrids* og *Kapitalen* komplementerer den eksistentielle kritik, der rejses i ungdomsskrifterne, og modsiger den ikke. De værdier, der ligger til grund for formuleringerne i Pariser-manuskripterne, bliver til samfundsmæssigt kød og blod i kritikken af den politiske økonomi og værdi-abstraktionen. Eller som Agnes Heller siger i sin bog *Teorien om de menneskelige behov hos Marx* (1974):

»Uden værdipræmisser ville Marx være en *immanent* kritiker af kapitalismen og uden immanent undersøgelse af kapitalismen en romantisk antikapitalist.«⁶³

Men alt dette kan jo for så vidt være lige meget. Om Marx forstod sig selv eller skal forstås på den ene eller den anden måde er heller ikke E. P. Thompsons hovedanliggende. Det er derimod at kritisere en akademisk venstrefløj, som mere og mere glemmer, hvad det drejer sig om, som i stigende omfang gør teoriudviklingen til et mål i sig selv uden at bekymre sig om dens historiske forklaringsværdi eller politiske frugtbarhed, og som kritiserer »moralisme« og »humanisme« uden at spekulere nærmere over, hvad der så egentlig sætter socialismen på dagsordenen.

At han ikke rammer ved siden af kan ses af nogle af de svar, der foreløbig er kommet på hans bog. Således skriver f.eks. Paul Hirst, der i mellemtiden har lagt såvel Althusser som Marx bag sig (og nu er tilbøjelig til at vende sig mere mod Nietzsche og Freud!), i artiklen »The Necessity of Theory« i tidsskriftet *Economy and Society* (november 1979) om socialismen og vejen til den:

». . . bevægelsen mod socialismen fordrer mere end »menneskelig virksomhed« *per se*: Den fordrer bestemte organisationsformer, specifikke praksis'er, politiske tiltag, der er mere end blotte afledninger og så videre. Og den *bevæger sig* mod noget andet end et samfund, der består af realiserede værdier, den kræver programmer for konstruktionen af specifikke institutioner og sociale forhold, som kan fungere, og som kan oprettes på trods af andre organiserede menneskers modstand. 'Værdier' – demokrati, lighed, samarbejde, 'at yde efter evne og nyde efter behov' og så videre – 'værdier' er *altid* overskridende i forhold til bestemte institutioner. Vor bevægelse har brug for værdier, men hvis de skal være af nogen værdi, må de spille en tjenende rolle i kampen for de bestemte institutioner, som nu engang er opnåelige. *Denne* bevægelse er det, Thompsons utopisme sætter sig imod.«⁶⁵

Behov og værdier underordnes kampen for de »bestemte institutioner«, utopisk tænkning afvises som reaktionær: I god tråd hermed er det, at Hirst benægter, at der skulle være nogen afgørende forskel på socialisme og kapitalisme. Begge dele er jo 'samfund':

»Eftersom der ikke er nogen klar linje, der adskiller kapitalismen fra

socialismen, og ikke er nogen anden nødvendighed, der producerer socialistiske samfundsforhold end deres konstruktionsproces og konstruktionsbetingelser, er det nødvendigt at udtænke den socialistiske bevægelses målsætning meget detaljeret. Det nytter ikke at erstatte evolutionismen med en radikal voluntarisme og scientismen med moralisme; samfundsforhold har bestemte konstruktions- og funktionsbetingelser, som der må kalkuleres med. Det er kun visse samfundsmæssige former, der *kan* konstrueres og gøres varige, og det Ny Jerusalem er ikke blandt dem.«⁶⁶

Tydligere kan de éndimensionale og embedsmandsagtige sider af den engelske althusserianisme vel ikke komme frem. Oven i købet er Hirsts holdning kun på yderste overflade »realistisk«: Den »detaljerede udtænkning« og »kalkulation« af de socialistiske mål findes ingen steder hos ham, mens derimod ism-erne afløser hinanden i hurtig tomgang.

Et andet svar, som var imødeset med forventning, foreligger i form af Perry Andersons bog *Arguments Within English Marxism*⁶⁷. Tonen er på overfladen forsonlig; bogen skal forestille en introduktion til Thompson og rummer en bibliografi over hans skrifter, samtidig med at den er et debatindlæg. Både som introduktion og polemik er bogen en skuffelse. Andersons holdning til Thompson er tvetydig på en måde, der virker dels hyklerisk, dels patroniserende. »Edward Thompson er vor fineste socialistiske skribent – i hvert fald i England og muligvis i Europa,« begynder bogen (s. 1). Som historiker er han, hedder det i slutningen, »simpelthen usammenlignelig« (s. 206). Han er en »mester«, hvis »kritiske stringens« kan måle sig med de største »autoriteter« (s. 209). Imidlertid er Thompson som filosof og marxistisk teoretiker ikke meget bevendt, og det meste af bogen bruger Perry Anderson på at belære ham om elementære fejltagelser på den kendte manér.

Det vil være et endeløst projekt at gå i detaljer med denne forlængelse af debatten, og Andersons indvendinger er meget lidt substantielle. Hans forsøg går på at forsvare Althusser mod Thompsons misforståelser, at give en alternativ version af *New Left Reviews* historie og at imødegå Thompsons kritik af stalinismen. På alle tre områder er hans argumentation udvendig og præget af jargon, flotheder, ordmagi og skematisme.

Det er Andersons *stil*, der gør én opmærksom på hans dybereliggende overfladiskhed. Der er for mange besværgelser og for megen redundans til, at man tror ham. Hvad betyder det f.eks., at »den relative kongruens mellem de kritiske faser i Thompsons politiske formningsproces er bemærkelsesværdig« (s. 146)? Eller at kampagnen mod atomvåben »først og fremmest var et middelklassefænomen med massekarakter i sin tilslutning, men uden proletarisk tyngde« (s. 148)?

Det virker heller ikke betryggende, når Anderson spiller autoriteterne ud mod hinanden, som han ustandselig gør det: Marx mod Morris, Meier mod Thompson, det ene navn mod det andet, så det ind imellem

slår sludder. Tag for eksempel diskussionen på s. 125, hvor Althussers moral sammenlignes med Spinozas. Spinoza var determinist og alligevel et fint og elskeligt menneske, Althusser er påvirket af Spinoza, så hvorfor skulle Althusser så ikke også være et fint og elskeligt menneske? Her ikke alene vrøvler Perry Anderson, han argumenterer også *ad hominem* i stedet for *ad rem*, og sagen er det stalinistiske islæt i Althussers filosofi, i forhold til hvilket hans personlighed og moral er uvedkommende⁶⁸.

Karakteristisk er endvidere Andersons brug af kvalificerende adjektiver, som på én gang er arrogant og underdanig, kort sagt autoritær. Han kendetegner uden belæg sine helte og venners værker som »fundamentale« (s. 40), »brillante« (s. 41), »autoritative« (s. 45), »fremragende« (s. 45), »monumentale« (s. 76), »imponerende« (s. 127), »samvittighedsfulde« (s. 166), »beundringsværdige« (s. 166), »fortræffelige« (s. 169), »majestætiske« (s. 170) osv. Modstanderen Thompson beskrives mere gennem adverbier. Han argumenterer f.eks. »ubevidst« (s. 27), »idealistisk« og »voluntaristisk« (s. 81), og typisk hedder det på s. 82: »Ufrivilligt synes en krybende kulturalisme at være på spil.« Efterskriften til PoT er, gætter Anderson, skrevet »hurtigt, måske ude af balance« (s. 115), andre af Thompsons udsagn skyldes formodentlig »pennens flugt« eller en »øjeblikkelig ophidselse« (s. 123). Anderson kan dog også patronisere ved hjælp af adjektiver, som når han roser fremstillingen af retssystemet i *Whigs and Hunters* og siger: »Thompsons beskrivelse af denne dialektik er eksemplarisk subtil og indsigtfuld og bør accepteres af alle marxister« (s. 198). Læs den før Deres tropsfører!

Politisk placerer Perry Anderson sig i bogen éntydigt som trotskist af 4. internationale-slagsen, hvilket er noget nyt. I kapitlet »Strategies« hævder han, at Thompson og Althusser tilhører den samme »udviklingslinje« (s. 196) inden for den socialistiske bevægelse, hvis stærkeste udtryk i dag er eurokommunismen. Heroverfor stiller han sit eget standpunkt, som er »Lenin og Trotskis mere stringente og realistiske tradition« (s. 197). Samtidig vil han forsvare dele af udviklingen i Sovjetunionen mod de koldkrigstøner, han fornemmer i Thompsons kritik af stalinismen. Således var det »den halsbrækkende industrialisering, som i sidste instans reddede Rusland og Europa fra nazismen« (s. 171), og må man ikke se i øjnene, at »passagen til socialismen« på samme måde som »de successive passager fra antikken til feudalismen til kapitalismen« vil kræve eksperimenter med forskellige politiske styreformer (s. 195)? Konklusionen, som Perry Anderson ikke formulerer direkte, må være, at stalinisme-kritikken kun tjener til at forvirre begreberne, og at Stalin på sin vis også var en »stringent realist«.

Andersons politiske standpunkt er begrundet i traditionelle modsætninger snarere end i en bedømmelse af de øjeblikkelige forhold. Heroverfor – ligesom over for Hirsts teorier – virker Thompsons »utopistiske« politik langt mere konsekvent og bæredygtig, for her kommer virkelighedens forskellige subjektive og objektive momenter til at hænge

sammen i en helhed og søges omformet til en aktiv politisk praksis. De forskellige akademiske gulføvelser har produceret en masse papir, men kun lidt virkelig forandring, hævder Thompson; de er

»... et bjerg af tanker, der endnu ikke har affødt en eneste politisk mus.« (PoT, s. 383)

Thompson ønsker at forpligte den marxistiske diskussion i forhold til en socialistisk politik. Selv er han aktiv i Labour-partiet, i en sammenhæng, der herhjemme vel ville svare til et sted i *Socialistisk Folkeparti*, men har på det seneste mest gjort sig bemærket ved en række skrivelser i ugeskrifterne *New Society* og *New Statesman*, hvor han har beskæftiget sig med højredrejningen i England og tendenserne til udvikling af politistats-metoder i forbindelse med Blair Peach-sagen.

Derudover har han været aktiv i forbindelse med genoplivelsen af kampagnen mod atomvåben og har næsten i offentligheden indtaget den rolle som patriark, der tidligere var Bertrand Russells⁶⁹.

Mere generelt beskriver Thompson sin politiske position således i slutningen af »The Poverty of Theory«, hvor han går ind for en

»... libertær kommunisme eller en socialisme, der både er demokratisk og revolutionær i sine midler...« (PoT, s. 382)

I Thompsons diskussion af menneskelige behov, kultur og socialistisk moral som de knudepunkter, hvor det samfundsmæssigt objektive formidles med det subjektive, bliver en forbindelseslinje tydelig til de problemer, der omhandles i Orwell-essayet »Outside the Whale« fra 1960, der indleder artikel-samlingen *The Poverty of Theory*, og som blev behandlet ovenfor. For det, det drejer sig om i kritikken af althusserianismen, er på sæt og vis det samme, som var på færde hos Orwell, nemlig en tendens til at lade objektivt og subjektivt falde fra hinanden og afhænge af forskellige logikker. At definere en tingsliggjort økonomi og politik på den ene side som samfund og psykologi, behov og moral på den anden som det menneskelige. Den bærende linje i Thompsons bog er en indædt kritik mod en sådan opsplnitning som forvrængende og i sin tendens reaktionær. Endvidere er bogen et forsøg på at præsentere et alternativt socialistisk syn på samfundet og historien, hvor delene hænger dialektisk sammen og kun kan forløses og udvikles i sammenhæng.

Denne grundlæggende kritik forekommer mig også at ramme centralt ind i den danske debat, hvor der som nævnt ovenfor har vist sig ansatser til en ufrugtbar personalisering og indsnævring af diskussionen af det subjektive. Perspektivet i en sådan opsplnitning af det subjektive og det objektive er enten et skisma mellem de, der vil redde personligheden, og de politisk aktive eller, hvad der måske er endnu værre, at tingene også falder fra hinanden i hovedet på den enkelte, således at det bliver muligt med den ene hjernehalvdel at være optaget af forholdet mellem mødre og døtre og det »nye liv«, mens den anden halvdel uforstyrret fortsætter sin vante politiske trummerum.

Heroverfor gælder det, såvidt jeg kan se, om at holde det subjektive fast på dets samfundsmæssige og politiske dimension og tilsvarende have prioriteringerne i den socialistiske politiske praksis klart for øje: At målet med arbejdet her først og fremmest er skabelsen af et demokratisk samfund, styret fra neden af menneskenes behov, og ikke opbygningen af et hierarkisk og ornamentalt parti-apparat, hvis funktion fortrinsvis er at holde sammen på sig selv og dernæst at være »ledende« i kampen.

Konkret gælder det f.eks. for øjeblikket i Danmark om at påvirke partiet *Venstresocialisterne* i den rigtige retning. Dette parti øver ikke mindst i kraft af sit parlamentariske arbejde, der både er iderigt og orienteret mod problemer i den virkelige verden, en ikke ubetydelig politisk tiltrækning. Samtidig præges partiet af en selvoptaget organisations-fetischisme og en traditions-orienteret studenter-leninisme, der hæmmer dets muligheder for at leve op til situationen. Partiets chance er at blive talerør for en udadvendt demokratisk socialisme, og dets første og vigtigste opgave er at koordinere de forskellige tilkendegivelser af radikale menneskelige behov, der ytrer sig, og at være ramme for en strategisk diskussion af socialismen som realistisk alternativ til det bestående. Det må derfor være vigtigt at arbejde for, at partiet og den socialistiske venstrefløj i det hele taget lærer af historien i stedet for hårdnakket at gentage den.

Edward Thompsons bog *The Poverty of Theory* virker som en god stimulans til at gå i gang med dette arbejde.

Noter

1. Se George Orwell: *Inside the Whale and Other Essays*, Penguin Books, Harmondsworth (1957) 1977.
2. Op. cit., s. 39.
3. Ibid., s. 48f.
4. Kenneth Alexander, Stuart Hall, Alasdair MacIntyre, Raphael Samuel, E. P. Thompson (ed.) og Peter Worsley: *Out of Apathy*, New Left Books, Stevens & Son, London 1960.
5. E. P. Thompson: *The Poverty of Theory & Other Essays*, Merlin Press, London 1978.
6. Op. cit., s. 20 og s. 24.
7. Signe Arnfred: »Kvinder er døtre af mødre«, *Hug!*, 5. årg., nr. 24, Kbh. 1979, s. 16ff. Det ubehagelige ligger i den patroniserende nedladdenhed, der kommer til udtryk i fremstillingen, som f.eks. her: »... på det seksuelle område synes jeg ikke at jeg i hendes historie kan finde andet end objektgørelse, ydmygelse og selvforagt. Hun har aldrig aldrig [Signe Arnfreds gentagelse] (tror jeg da ikke) haft nogen selvtilid, glæde eller stolthed over sig selv som seksualvæsen, over sig selv som kvinde.« (s. 18) Men det er vel den slags holdninger, der netop let slipper med, når man vælger den ureflekterede selvbiografi som genre og lader fremstillingen kredse om sig selv. Et eksempel på en mere solidarisk og dybtgående afklaring af nogle af de sammenhænge, det her drejer sig om, kan findes i Jean McCrindle og Sheila Rowbothams interview-bog *Dutiful Daughters*, Allen Lane, London 1977, Pelican-bog 1979. Her kommer de undertrykte og deres kamp mod undertrykkelsen selv til orde og fremstår på en anderledes historisk og værdig måde.
8. Se Signe Arnfred: »RUC i vore hjerter« og en tilsvarende artikel af Ilja Wechselmann i *Hug!* nr. 20-1.

9. Niels Westberg, Dorte Møller, Merete Ipsen, Niels Ole Finnemann og Jette Sandahl: *Livsstykker. Fem historier til det nye venstres almanak*, Modtryk, Århus 1979. Cf. interview'et med forfatterne i *Hug!* nr. 24, op. cit., s. 27ff. Det er her interessant at se »Dorte Møller« opræde, der mig bekendt til trods for al åbenhjertighed og offentliggørelse af det private er et dæknavn.
10. En sådan objektivering kan bringes i stand på flere måde. Én mulighed er samredigeringen af forskellige »fremmede« erindringer som i McCrindle og Rowbothams *Dutiful Daughters*. En anden er en mere litterær bearbejdning, som vi kender den fra de klassiske fremstillinger af forsøg på at føre det gamle liv over i et nyt i Goethes *Valgslægtskaber* (1809) og Tjernsjevskijs *Hvad må der gøres?* (1864), og i nyere tid fra Hans-Jørgen Nielsens *Fodboldenglen* (Tiderne Skifter, Kbh. 1979). Når disse objektiverede fremstillinger af subjektive forhold når så meget længere end de rent umiddelbare erindringsstykker, hænger det sammen med, at det objektive og det subjektive her arbejdes sammen og gestaltes som modsætningsfyldt énhed. Derigennem får den individuelle skæbne en mere almen interesse. Sml. hvad Hegel så smukt siger: »I sig selv og i overensstemmelse med sit begreb er subjektet det *totale*, ikke alene det indre, men i lige så høj grad også dette indres virkeliggørelse i og ved det ydre. Hvis det nu *kun* eksisterer ensidigt i den ene form, kommer det derigennem ud i den modsigelse efter sit begreb at være det hele, men i sin eksistens kun at være den ene side. Først gennem ophævelsen af en sådan negation i sig selv bliver livet affirmativt. At gennemgå denne proces af modsætning, modsigelse og modsigelsesløsning er de levende naturs højere forret; hvad der i sig selv er og bliver *blot* affirmativt, er og bliver uden liv. Livet udvikler sig gennem negationen og dens smerte og bliver først gennem afviklingen af modsætningen og modsigelsen affirmativt for sig selv. Bliver det imidlertid stående ved den blotte modsigelse uden at løse den, da går det til grunde i kraft af modsigelsen.« (*Vorlesungen über die Ästhetik I*, Theorie Werkausgabe, bind 13, Suhrkamp, Frankfurt am Main 1970, s. 133f.)
11. *The Poverty of Theory & Other Essays* (herefter PoT), s. 25.
12. *The Socialist Register*, udg. af Ralph Miliband og John Saville, nr. 2, Merlin Press, London 1965.
13. Se Edward Thompson: »Through the Smoke of Budapest«, *The Reasoner*, nov. 1956, optrykt i forkortet form i David Widgery (udg.): *The Left in Britain 1956-68*, Penguin Books, Harmondsworth 1976, s. 66ff. Cf. Peter Sedgwick: »Introduction: Farewell, Grosvenor Square«, *ibid.*, s. 19ff.
14. Se lederen i det første nummer af *New Left Review*, jan.-febr. 1960, ss. 1-3, der er skrevet af Thompson og karakteristisk for det politiske oprud: »Vore initiativer – the Left Clubs og New Left Centres – må bane sig en pionérvej frem ved at arbejde for socialismen på samme måde, som de gamle missionærer arbejdede: Som om de var optændt af en ild, der er i stand til at sætte lys til de mørke steder i vort samfund. Vi må drage ud til store og små byer, til universiteter og højskoler, ungdomsklubber og fagforeningsafdelinger og – som Morris sagde – *lave socialistier dér.*« (s. 2)
15. Se »Notes for Readers«, *New Left Review*, nr. 12, nov.-dec. 1961 (omslagets inderside): »Dette betyder ikke så meget, bortset fra at vi anerkender, at redaktøren eller »holdet« kører bladet, mens the board er ansvarlig for andre ting.«
16. De vigtigste andre artikler i denne sammenhæng er Tom Nairn: »The English Working Class« (en kritisk anmeldelse af E. P. Thompsons *The Making of the English Working Class* (1963)), *New Left Review*, nr. 24, marts-apr. 1964, Perry Anderson: »Critique of Wilsonism«, *New Left Review*, nr. 27, sept.-okt. 1964, Tom Nairn: »The Nature of the Labour Party«, *New Left Review*, nr. 27, sept.-okt. 1964 og nr. 28, nov.-dec. 1964, Perry Anderson: »The Left in the Fifties«, *New Left Review*, nr. 29, jan.-feb. 1965, Perry Anderson: »Problems of Socialist Strategy«, Perry Anderson & Robin Blackburn (eds.): *Towards Socialism*, Fontana, London 1965. Senere følger Perry Anderson: »Socialism and Pseudo-Empiricism« (Andersons svar på Thompsons angreb i »The Peculiarities of the English«), *New Left Review*, nr. 35, jan.-feb. 1966. Udløbere af opgøret kan findes i Nicos Poulantzas: »Marxist Political Theory in Great Britain« (opr. i *Les Temps Modernes*, marts 1966), *New Left Review*, nr. 43, maj-juni 1967 og Perry Anderson: »Components of the National Culture«, *New Left Review*, nr. 50, juli-aug. 1968, genoptrykt i A. Cockburn & R. Blackburn (eds.): *Student Power. Problems, Diagnosis, Ac-*

- tion. Penguin Books, Harmondsworth 1969.
17. William Morris: *Romantic to Revolutionary*, 1955, revideret udgave, Merlin Press, London 1977, *The Making of the English Working Class*, Victor Gollancz, London 1963, revideret udgave, Penguin Books, Harmondsworth, 1968.
 18. Tom Nairn: »The English Working Class«, op. cit., s. 57.
 19. Perry Anderson: »Problems of Socialist Strategy«, op. cit., s. 222.
 20. Perry Anderson: »Socialism and Pseudo-Empiricism«, op. cit., s. 31f.
 21. E. P. Thompson: »The Peculiarities of the English«, op. cit., s. 57.
 22. *Ibid.*, s. 87f.
 23. Pointen er groft sagt den, at »leninismen« har vist sig at være en brugbar strategi for socialismen i underudviklede lande, men ikke i vesten, hvor den mulige strategi må søges i opbygningen af et »hegemonisk« socialistisk parti af en anden art. Se Anderson: »Problems of Socialist Strategy«, op. cit., ss. 223-30 og ss. 239-47.
 24. *New Left May Day Manifesto*, edited for a group of socialist workers, writers and teachers by Stuart Hall, Raymond Williams & Edward Thompson, eget tryk, London 1967. Det andet *May Day Manifesto* kommer i Penguin Books i 1968. Om Warwick-universitetet, se E. P. Thompson (ed.): *Warwick University Ltd. – Industry, Management and the University*. Penguin Books, Harmondsworth 1970. Om denne periode i øvrigt, se Michael Vester: »Edward Thompson als Theoretiker der 'New Left' und als historischer Forscher – Notizen zu einer Bio-Bibliografie«, *Ästhetik und Kommunikation*, Heft 33, Berlin sept. 1978, ss. 33-45 og Raymond Williams: *Politics and Letters. Interviews with New Left Review*, New Left Books, London 1979, ss. 361-83.
 25. Til disse hører »Time, Work-Discipline, and Industrial Capitalism«, *Past and Present*, nr. 38, dec. 1967, »The Moral Economy of the English Crowd in the Eighteenth Century«, *Past and Present*, nr. 50, febr. 1971 og *The Unknown Mayhew*, udg. af E. P. Thompson og Eileen Yeo, Merlin Press, London 1971.
I de følgende år frem til i dag har Thompsons historiske arbejder fortsat været koncentreret om det 18. århundrede. Hans arbejde på Warwick-universitetet afspejler sig således i bøgerne *Whigs and Hunters. The Origin of the Black Act*. Penguin Books, Harmondsworth 1975 og *Albion's Fatal Tree. Crime and Society in Eighteenth Century England* (sammen med D. Hay, P. Linebaugh, J. G. Rule og C. Winslow), Penguin Books, Harmondsworth, 1975. I forlængelse heraf ligger også artiklerne »Patrician Society, Plebeian Culture«, *Journal of Social History*, vol. 7, nr. 4, sommeren 1974 og »Eighteenth-Century English Society: Class Struggle without Class?«, *Social History*, vol. 3, nr. 2, maj 1978.
Helt aktuelt er Edward Thompson beskæftiget med at forberede udgivelsen af sine tidligere politiske skrifter under titlen *Reasoning*, endvidere med et værk om det 18. århundredes agrare kapitalisme med titlen *Customs in Common* og med en monografi om William Blake.
 26. »An Open Letter to Leszek Kolakowski«, op. cit., s. 168.
 27. *Ibid.*, s. 172. Et svar fra Kolakowski til Thompson er trykt i *Socialist Register* 1974: »My Correct Views on Everything«, ss. 1-20.
 28. *Ibid.*, s. 110ff.
 29. *Ibid.*, s. 123.
 30. Den marxistiske tradition inden for engelsk historiografi behandles i en artikel af Raphael Samuel, »British Marxist Historians 1880-1980«, *New Left Review*, nr. 120, marts-apr. 1980, ss. 21-96, og i et særnummer af det amerikanske tidsskrift *Radical History Review*, nr. 19, vinteren 1978-9: »Marxism and History: The British Contribution«. Dette særnummer indeholder bl.a. et meget interessant interview med E. J. Hobsbawm. Endvidere kastes der lys over dele af traditionen i Raymond Williams: *Politics and Letters*, op. cit., og i en artikel af E. J. Hobsbawm, »The Historians' Group of the Communist Party«, *Rebels and their Causes. Essays in honour of A. L. Morton*, udg. af Maurice Cornforth, Lawrence & Wishart, London 1978. I modsætning til Samuel mener Hobsbawm ikke, der findes nogen væsentlig marxistisk historieskrivnings-tradition for 2. verdenskrig, men det skyldes bl.a., at han definerer såvel »marxistisk« som »historie« mere snævert og ikke interesserer sig så meget for den syntetiserende og populariserende historieskrivning som Samuel. Se Hobsbawm, op. cit., s. 22.

31. Op. cit., med forfatterens tilladelse gengivet efter en tidligere stencilleret udgave af artiklen, s. 5.
 32. Se min artikel »George Thomson og antikken. Om nogle livtag med den historiske materialisme«, *Poetik*, nr. 22, 1974.
 33. Se Hobsbawm: »The Historians' Group of the Communist Party«, op. cit. Efter 1956 har gruppens medlemmer i forskelligt omfang været aktive i f.eks. det mere økumeniske *Society for the Study of Labour History*. De klassiske værker, der er udgået fra denne gruppe, er sikkert almindeligt kendte, her skal blot nævnes nogle få titler: Christopher Hill: *Puritanism and Revolution* (1958), *Intellectual Origins of the English Revolution* (1965), *Reformation to Industrial Revolution* (1967), *The World Turned Upside Down* (1972), Rodney Hilton: *Bond Men Made Free* (1973), E. J. Hobsbawm: *Primitive Rebels* (1959), *The Age of Revolution* (1962), *Labouring Men* (1964), *Industry and of Empire* (1968), *Bandits* (1969), *The Age of Capital 1848-1875* (1975), Victor Kiernan: *The Lords of Human Kind* (1969), Dorothy Thompson: *The Early Chartists* (1971).
 34. G. Stedman Jones: »History: the Poverty of Empiricism«, *Ideology in Social Science. Readings in Critical Social Theory*, udg. af Robin Blackburn, Fontana, London 1972, s. 107. Denne antologi genoptrykker Tom Nairns gamle kritik af Thompson, »The English Working Class«, men rummer bl.a. også en vigtig artikel af Hobsbawm, »Karl Marx's Contribution to Historiography«.
 35. Terry Eagleton: *Criticism and Ideology*, New Left Books, London 1976, s. 7 og s. 34. Om Eagleton og Williams, cf. Rigmor Bækholm: »Introduktion til en engelsk tradition«, *Kultur og klasse*, nr. 35, 1979. Jeg skal ikke skjule, at jeg selv i min ungdom har gjort mig lystig over, hvad jeg dengang opfattede som Raymond Williams' »begrebsløse pludren« (»Marxistisk litteraturkritik i 30ernes og 40ernes England«, stencillat, Århus 1972, s. 64).
 36. »I princippet . . . må de forskellige produktionsmåder opfattes som variantformer af den samme generelle struktur.« B. Hindess & P. Hirst: *Pre-Capitalist Modes of Production*, Routledge & Kegan Paul, London 1975, s. 6.
 37. *Ibid.*, s. 312 og s. 321.
 38. B. Hindess & P. Hirst: *Mode of Production and Social Formation. An Auto-Critique of Pre-Capitalist Modes of Production*, Macmillan, London 1977, s. 5. I dette værk kasseres begrebet »produktionsmåder«, der stod centralt i de to forfatters tidligere »intervention«, så centralt, at »produktionsmådeteorien« i kølvandet på deres bogs succes var på vej til at blive obligatorisk kursus og eksamenstof på en række høeres læreanstalter.
 39. Nogle af de bedste arbejder fra Centret er: Phil Cohens artikel om »Sub-Cultural Conflict and Working Class Community« og Stuart Halls analyse af *Picture Post* i *Working Papers in Cultural Studies* nr. 2, Michael Greens artikel om Raymond Williams og Stuart Halls om Marx's metode i nr. 6 af *Working Papers*. . . , hele nr. 7/8, der er et temanummer om ungdomskultur og senere er udgivet af forlaget Hutchinson med titlen *Resistance through Rituals*, og bøgerne *Women Take Issue* (1978), *Policing the Crisis* (1978) og *Working Class Culture*, (1979) udgivet på forlagene Macmillan og Hutchinson. En karakteristisk studie fra Centret er endvidere Andrew Tolsons *The Limits of Masculinity*, Tavistock, London 1977. Endelig findes der nu omkring 60 udgivelser i Centrets serie af »Stencilled Occasional Papers«.
- På RUC er vi i færd med at forberede udgivelsen af et udvalg af analyser fra *Centre for Contemporary Cultural Studies* i dansk oversættelse.
40. *Working Class Culture. Studies in History and Theory*, udg. af John Clarke, Chas Critcher og Richard Johnson, Hutchinson, London 1979.
 41. Den første udgave af kritikken findes i Richard Johnson, Gregor McLennan og Bill Schwarz: »Economy, Culture and Concept: Three Approaches to Marxist History«, Stencilled Occasional Paper nr. 50, CCCS, Birmingham 1978, hvor den ene af de kritiserede tilgange er Thompsons. Dette paper behandles af Thompson i artiklen »The Poverty of Theory«. En del af det er senere blevet omarbejdet til en artikel af Richard Johnson, »Edward Thompson, Eugene Genovese, and Socialist-Humanist History«, *History Workshop Journal*, nr. 6, 1978, som udkom omtrent samtidig med *The Poverty of Theory* og ikke tager højde for denne bog. Det samme gælder Richard Johnsons opfølgning af kritikken af den engelske tradition i to artikler i antologien *Working Class*

Culture, »Culture and the Historians« og »Three Problematics: Elements of a Theory of Working-Class Culture«, op. cit.

42. Richard Johnson: »Edward Thompson, Eugene Genovese, and Socialist-Humanist History«, op. cit., s. 81.
43. Se Richard Johnson: »Culture and the Historians«, op. cit., s. 58ff.
44. Richard Johnson: »Edward Thompson. . .«, op. cit., s. 97.
45. Se *ibid.*, s. 79f., »Culture and the Historians«, op. cit., s. 69ff. og »Three Problematics. . .«, op. cit., ss. 224-7.
46. Se artiklen »Three Problematics. . .«, op. cit.
47. Richard Johnson: »Culture and the Historians«, op. cit., s. 55f.
48. Se samtalen mellem Richard Hoggart og Raymond Williams, »Working Class Attitudes«, i *New Left Review*, nr. 1, jan.-feb. 1960 og E. P. Thompsons kritiske anmeldelse af Williams' *The Long Revolution* i *New Left Review*, nr. 9 og 10, maj-juni og juli-aug. 1961.
49. Richard Johnson: »Culture and the Historians«, op. cit., s. 63.
50. Fornylig genudgivet af Rodney Hilton sammen med en række supplerende indlæg: *The Transition from Feudalism to Capitalism*, New Left Books, London 1976.
51. Se »Culture and the Historians«, s. 66. Sml. Chris Chatchers begejstrede gennemgang af *Towards Socialism* i artiklen »Sociology, Cultural Studies and the Post-War Working Class« i samme bog, op. cit., s. 34ff.
52. De vigtigste indlæg i debatten har været to artikler af hhv. Keith McClelland og Gavin Williams i *History Workshop Journal*, nr. 7, foråret 1979 og to af hhv. Simon Clarke og Gregor McLennan i nr. 8, efteråret 1979. Endvidere har de to numre indeholdt lange diskussionsindlæg fra bl.a. Tim Mason, Gareth Stedman Jones og Richard Johnson. Debatten kulminerede ved et større showdown mellem E. P. Thompson og Richard Johnson, sekunderet af Stuart Hall, med et publikum på 700 forsamlet i et smuldrende metodist-tempel ved den årlige Ruskin History Workshop – den 13de – i Oxford i begyndelsen af december 1979, hvor der blev slået bravt til Søren. Om History Workshop-bevægelsen, se Kristof K. Kristiansen og Tinne Vammen: »History Workshop. Om et engelsk forsøg på at gøre historie til fællesej, *Fortid og nutid*, bd. 28, hft. 3, 1980, ss. 411-424. En del af materialet fra Ruskin History Workshop 13 er udgivet i bogen *People's History and Socialist Theory*, ed. R. Samuel, Routledge & Kegan Paul, London 1981.
53. Således vel f.eks. Raymond Williams, der indoptager inspiration fra Althusser i sin *Marxism and Literature*, Oxford University Press, Oxford 1977. Omvendt appelleres der ikke sjældent til Thompson om at vise større tolerance, således f.eks. i to anmeldelser af *The Poverty of Theory*, Keith Nield og John Seed: »Theoretical Poverty or the Poverty of Theory: British Marxist Historiography and the Althusserians« og Paul Hirst: »The Necessity of Theory«, begge i *Economy and Society*, vol. 8, nr. 4, nov. 1979. Her viser det sig imidlertid også, at »tolerancen« ofte er omvendt proportional med den alvor, hvormed de teoretiske problemer og deres implikationer behandles.
54. Nogle af de vigtigste indlæg i debatten, som oprindeligt blev trykt i *II Manifesto* mellem april og september 1978, er oversat til tysk i antologien *Den Staat diskutieren*, udg. af Elmar Altwater og Otto Kallscheuer, Verlag Ästhetik und Kommunikation, Berlin 1979. Altwater og Kallscheuers indledning til bogen, der opsummerer Althusseres position og debatten og relaterer den til den vesttyske statsdiskussion, findes endvidere på engelsk, »Socialist Politics and the 'Crisis of Marxism'«, *Socialist Register*, 1979, ss. 101-38.
55. Thompson polemiserer i denne forbindelse (PoT, s. 212 og s. 235) mod Lucien Goldmann, som han på baggrund af et enkelt kort citat fra *Sciences humaines et philosophie* (1966) indrangerer som »strukturalist« på linje med Althusser og vist nærmest ikke kan lide, fordi han er franskmænd (eller i hvert fald udlænding). Det er ellers svært at se, hvad Thompson på baggrund af sine netop foretagne udredninger skulle have imod Goldmanns genetisk-strukturalistiske fremstilling af den metodiske vekslen mellem teori og empiri i kapitlet »Visions du monde et classes sociales« i *Le dieu caché* (1959). Her er forholdet mellem *del* og *helhed* endda udarbejdet mere grundigt end hos ham selv, men denne tekst nævner Thompson ikke. Derimod citerer han i sin tidligere

Althusser-kritik i »An Open Letter to Leszek Kolakowski«, op. cit., s. 142 med tilslutning et positivt referat af netop dette metodeafsnit hos Goldmann af Alasdair MacIntyre.

Edward Thompsons mundvigs-polemik virker således noget inkonsistent og overflødig. Noget tilsvarende gælder hans holdning til en anden afskyelig pariser, Jean-Paul Sartre, som han sviner til som eksistentialet i »An Open Letter. . .«, men må tage til nåde igen i »The Poverty of Theory«, fordi han i mellemtiden er faldet over et interview i *Telos* (nr. 9, 1971), hvor Sartre kritiserer Althusser. Thompsons overfladiskhed er her – ligesom i hans forhold til Georg Lukács – slående og ubehagelig. Det samme gælder tilløbene til national chauvinisme i hans forsvar for »anglo-marxismen«. Cf. hans essay om »Caudwell« i *Socialist Register* 1977. Cf. videre Edith Sitwell (og her må jeg naturnødvendigt citere på originalsproget): »Eccentricity exists particularly in the English, and partly, I think, because of that peculiar and satisfactory knowledge of infallibility that is the hallmark and birthright of the British nation.« (*English Eccentrics* (1933), Penguin Ed. 1971, s. 16).

56. Således f.eks. i det, der er Thompsons hovedeksempel, hans egen dialog mellem teori og empiri i forbindelse med udviklingen af klassebegrebet i *The Making of the English Working Class*, hvor et valg af politiske værdier har haft indflydelse på grundproblemløsningen. Tilsvarende indgår der ustandselig klart *moralske* præmisser i Marx's værk, f.eks. i *Kapitalen*, se PoT, s. 363.
57. Jan Bredsdorff: *Revolution tur/retur*, Informations forlag, Kbh. 1978, ss. 72-80.
58. Se Smellers bog *Social Change in the Industrial Revolution*, Routledge & Kegan Paul, London 1959. Of. Tony Judts kritik af lignende tilgange i artiklen »A Clown in Regal Purple: Social History and the Historians«, *History Workshop Journal*, nr. 7, foråret 1979.
59. I note 181 siger Thompson, igen lidt hysterisk måske: »Man erindrer med ængstelse, at de ledende kadre inden for Khmer Rouge i Cambodja fik deres »marxistiske« uddannelse i Paris i 1960'erne.« (PoT, s. 397). Cf. i øvrigt G. Konrad & I. Szelényi: *The Road of Intellectuals to Class Power*, Harcourt, Brace, Jovanovich, N. Y. 1979.
60. I antologien *Beiträge zur marxistischen Erkenntnistheorie*, udg. af Alfred Schmidt, Suhrkamp, Frankfurt am Main 1969. Cf. Alfred Schmidt: *Geschichte und Struktur. Fragen einer marxistischen Historik*, Hanser Verlag, München 1971, hvor Althusser-kritikken foldes mere ud.
61. Thompson er her på linje med indstillingen hos Villy Sørensen i dennes udgivelse af et udvalg af ungdomsskrifterne på dansk i 1962 og hos østeuropæiske kritikere som Fischer og Marković. Cf. Alfred Schmidt: »Der strukturalistische Angriff auf die Geschichte«, op. cit., s. 196: ». . . der skete det, Lukács kalder »forfladigelse gennem dybsindighed«. Man glemte så godt som helt, at den materialistiske dialektiks væsentlige indhold består i kritikken af den politiske økonomi, og det var ikke få østlige forfattere, der fulgte den blandt vestlige akademikere udbredte tendens til at spille den »unge Marx« ud mod den modne, om hvem man så hævdede, at han var blevet hængende i det fagøkonomiske.«
62. Se R. Rosdolsky: *Zur Entstehungsgeschichte des Marxschen 'Kapital'*, bind 1, EVA, Frankfurt am Main 1969, s. 24ff., hvor Marx's forskellige planer for værket fuldførelse gennemgås.
63. Se hertil Alfred Schmidt: »Zum Verhältnis von Geschichte und Natur im dialektischen Materialismus. Eine Interpretation der Grundrisse«, *Existentialismus und Marxismus*, EVA, Frankfurt am Main 1965.
64. Agnes Heller: *Teorien om menneskelige behov hos Marx*, oversat af Hans Jørgen Thomsen, Modtryk, Århus [1978], s. 19. Der er store ligheder mellem Thompsons måde at argumentere på i sidste del af »The Poverty of Theory« og den, man finder hos Agnes Heller, som han kun lige nævner i forbifarten i note 171. Her er igen et tilfælde, hvor man har på fornemmelsen, at Thompsons vrantne afsky for kontinentale filosoffer (og vel i dette tilfælde specielt for Lukács) og hans almindelige knarvornhed hindrer ham i at komme ind i en frugtbar dialog.
65. Paul Hirst: »The Necessity of Theory«, op. cit., s. 441.
66. *Ibid.*, s. 442.

67. Perry Anderson: *Arguments Within English Marxism*, New Left Books, London 1980. Se også debatten om denne og Thompsons bog i *New Statesman* d. 30./5., 13./6., 27./6. og 18./7.-1980 med bidrag af Stuart Hall, Christopher Hitchens, Alex Callinicos og Robin Blackburn.
68. At Perry Anderson ikke forstår dette, fremgår også af *New Left Review* nr. 124, nov.-dec. 1980, hvor redaktøren har fundet det relevant at trykke en helt perspektivløst snagende artikel af K. S. Karol om »The Tragedy of the Althusser« . Der er i denne tekst tale om en »offentliggørelse af det private«, som er klart taktløs.
69. Se artikelsamlingen *Writing by Candlelight*, Merlin Press, London 1980, pamfletten *Protest and Survive*, CND Publications, London 1980 og artiklen »Notes on Exterminism, the Last Stage of Civilization«, *New Left Review*, nr. 121, maj-juni 1980, ss. 3-31.

P.S.:

Ovenstående artikel blev skrevet i november 1979 bortset fra passagen om Perry Andersons *Arguments within English Marxism*, som blev tilføjet i maj 1980. I mellemtiden er der sket mangt og meget, bl.a. er der udkommet en interessant canadisk gennemgang af Thompson, som jeg ikke vil undlade at gøre opmærksom på: Bryan D. Palmer: *The Making of E. P. Thompson. Marxism, Humanism, and History*, New Hogtown Press, Toronto 1981. I fremtiden bliver det forhåbentlig muligt at nedsætte *Kultur og classes* produktionstid.